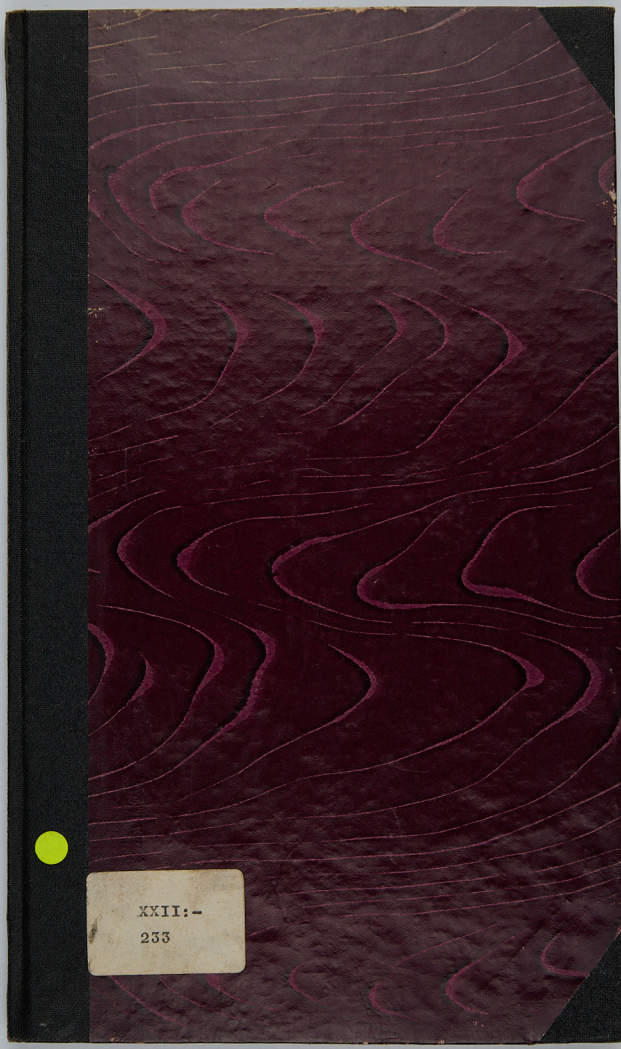
XXII:-
233

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XXII
263

PERPUSTAKAAN NASIONAL

OpCARD 10

AANTEEKENINGEN OP EEN W

PERPUSTAKAAN NASIONAL

AANMERKINGEN OP HET WERK VAN DEN LUITENANT-KOLONEL LANGE.

A

HET WERK VAN

„HET NEDERLANDSCH

H. I.

XXII. 233
H

AANMERKINGEN

OP

HET WERK VAN DEN LUITENANT-KOLONEL LANGE,

GETITELD:

„HET NEDERLANDSCH O.-I. LEGER TER WESTKUST VAN SUMATRA."

DOOR

H. I. J. L. RIDDER DE STUERS,
GEPENSIONEERD GENERAAL-MAJOOR VAN HET NEDERL. O.-IND. LEGER.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN en ZOON.
1853.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.ENW.

Item Id : 0910223089

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal : 5 Maret 2012
No. Induk : 19767/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID : 0010-43687660
Beli / Hadiah : Ex. Museum

Deel I. Voorrede, bl. VI. „Dat uit de krijgsgeschiedenis de beste „lessen te putten zijn."

Men betwijfelt, of ik in dat gevoelen deel. Wat regtvaardigt dien twijfel? Is het omdat ik o. a. in Deel I, bl. 179—180, noot, van mijn werk, opkom tegen verkeerde waardering van krijgsgebeurtenissen en tevens tegen overdrijvingen? (*Moniteur des Indes*).

Ald. bl. VII. „Welk stelsel de voorkeur verdiende, laten wij in het „midden .... dat, hetwelk gevolgd is, heeft eene uitkomst geleverd .... „maar wij achten het daarom niet bewezen, *dat diezelfde uitkomst niet langs „eenen anderen weg zou zijn te bereiken geweest.*"

Welke zijn die twee stelsels? Het eene: met langzame schreden, naarmate van de gesteldheid des lands, eene uitbreiding te verkrijgen, die met beiderzijdsche belangen overeenkomt, zonder ooit zijne middelen te zien te kort schieten; voor 't overige zijne magt te doen dienen tot het houden van eene zachte policie; — het andere: een ongeduldige, algemeene aanval op al de begeerde landstreken, een aanval des te gevaarlijker, daar wij, te regt of te onregt, in het oog der inlanders niet anders zijn dan brutale overheerschers, die, behalve zoo vele andere baldadigheden, hunne haardsteden komen in de asschе leggen, zelfs *om elkander seinen te geven!*

Men neemt acte van de bekentenis, „*dat diezelfde uitkomst langs eenen anderen weg kon verkregen zijn.*"

Een bewijs, dat de *ijzeren roede* niet deugt, is, dat de heer MICHIELS, ongelet zijne veroveringen, de bevolking tot den laatsten dag van zijn bestuur in *oproer* heeft gehouden, terwijl de heer v. SWIETEN, met zijne zachte en vreedzame hand, diezelfde bevolking nu in volle rust houdt (1853).

Ald. bl. VIII. „Tegenwerking ten deze is onzes erachtens zeer te ver„oordeelen. Hij, die zich daaraan schuldig maakt, enz."

Ik begrijp het doel niet dezer laatste zinsneden. Elk een weet, dat de gehoorzaamheid aan gegevene bevelen geheel passief is, wanneer hij, die de bevelen geeft, *tegenwoordig* is, en dus met eigen oogen ziet. Maar zoo de geest der van verre ontvangen bevelen vreemd voorkomt, zoo men er

eene zekere nederlaag in voorziet, en de zwarigheden, die men geregtigd is voor te leggen, niet opgehelderd worden, dan niet.

Geldt het, het ten uitvoer brengen van gegevene *instructiën*, dan doet men dit in gemoede, maar zij zijn geene *stellige* bevelen, en vorderen geene *tijdelijke* gehoorzaamheid. Dat men op Sumatra de instructiën in gemoede heeft wenschen uit te voeren, daaraan twijfelt wel niemand; maar het is van achteren geoorloofd die uitvoering te beoordeelen, en des te vrijer, omdat de uitvoerders zelven die instructiën hebben uitgelokt.

Er kan dus geen sprake zijn van „tegenwerking," die, geloof ik, wel nooit bestaan heeft.

Alvorens mijne aanmerkingen op eenige plaatsen van het werk zelf te vervolgen, of liever de plaatsen van mijn werk, waarop de luit.-kol. LANGE zijne aanmerkingen gemaakt heeft, te verduidelijken, zal ik herinneren, dat ons doel verschillend is geweest, en de titels onzer werken duiden dit aan.

Deel I, bl. 13. „*Welmeenende hervormers*, zoo als zij door prof. VETH genoemd worden" [1]).

De hoogleeraar VETH zal dit punt wel ophelderen. Ik voor mij geloof, dat het „welmeenende hervormers" waren, maar niet te min menschen tegenover menschen. Men vergete niet wat, zelfs in beschaafde landen, tijdens hervormingen heeft plaats gehad.

In het oog loopend was ook voor mij het uiterlijke van het nieuwe geslacht. De 60 Padries, die zich in 1825 voor mij vertoonden, waren voor de helft jonge lieden van 20—30 jaren, met parelwitte tanden en zuivere lippen, overigens met eene bescheidene houding, zeer afstekende bij de wawelende Maleijers met hunne weggeslepene tanden en bezoedelde monden.

ELOUT, bl. 90 van Lintau sprekende, zegt: „de Padriesche hoofden moesten ons wel behagen; het waren meestal zeer bevattelijke menschen, terwijl niet de minste énergie bespeurd werd bij de menigte der uitgewekene Maleisch-gezinden, die zich nu voordeden en ons bij beide partijen hatelijk maakten."

Bl. 26. „Voor zoo ver ons bekend is heeft zich slechts éene stem doen „hooren ten nadeele der nagedachtenis van den luit.-kol. RAAFF."

Ik meende een blijk van mijnen eerbied voor de nagedachtenis van den luit.-kol. RAAFF gegeven te hebben. De geestdrift had eene inteekening uitgelokt tot oprigting van een gedenkzuil. Ik ontdekte die zaak, eenige maanden na mijne aankomst te Padang, (zij was zoo wat in vergetelheid) en heb zelf verscheidene inteekenaren, die naar andere gewesten vertrokken waren, doen opzoeken, en eindelijk heb ik de naald, waarvan luit.-kol. LANGE bl. 113 spreekt, doen oprigten. Dit zeg ik niet om er mij eene verdienste

---

[1]) De heer LANGE heeft mijne bedoeling hier niet begrepen. Ik zeg, dat men de Padries hartstogtelijk heeft veroordeeld zonder hen goed te kennen; dat onderzoek noodzakelijk geweest ware; want dat het ons niet betaamde voor misbruiken en zedenbederf partij te kiezen tegen „welmeenende hervormers:" derhalve, — dit is de conclusie, die hierin opgesloten ligt, — ook niet tegen de Padries, zoo dat onderzoek mogt gelcerd hebben, dat zij „welmeenende hervormers" waren.

P. J. VETH.

van te maken, maar om te vragen, waarin het gunstig denkbeeld omtrent den luit.-kol. RAAFF verkort wordt, naardien ik hem openlijk „ vele bekwaamheden, eene vurige verbeeldingskracht en uitstekende dapperheid" toeken?

Bl. 31. „Ter naleving der met de Maleische hoofden gemaakte overeenkomst."

Alzoo ten genoege van eene quasi-overeenkomst met *eenige* Maleische hoofden (waarvan er later verwijderd en gebannen werden), gaat men dadelijk „ de kracht onzer wapenen doen gevoelen."

Was dit *voorzigtig* in den toestand, waarin wij ons tusschen eene gescheurde, in burgeroorlog verkeerende bevolking bevonden? Was het voorzigtig de gevolgen daarvan niet te berekenen, en te handelen alsof onze militaire magt eene andere militaire magt slechts had te verslaan, om rustig de verovering te bezitten? Immers men kende noch het terrein, noch de gezindheid, noch den geest van onze als onderdanen beschouwde bondgenooten? (hetgeen al te klaar door den luit.-kol. LANGE zelven erkend wordt, o. a. op bl. 32, 35, 39, 60, 91, 97, enz.) Vandáár nu zoo vele misrekeningen en teleurstellingen, die niet zouden zijn ontstaan, indien men zich vreedzaam had nedergezet, eerst slechts op één punt.

Men zou *niet* zijn aangevallen — en al hadde men het geweest, de verdediging had waardiger kunnen zijn en zekerder, dan nu de aanranding. Maar zendt men een *expeditie* uit, men is zeker, dat zij dadelijk aan het werk gaat, zoo hij, die het bevel er over voert, niet uit zich zelven, als op de plaats zijnde, geduldig onderzoekt, wat met het meeste voordeel kan verrigt worden. En nu verwijze men mij niet naar het beginsel, in de voorrede bl. VIII geuit. Het Gouvernement had geen stellig beginsel aangenomen, en de kommandant der expeditie had genoegzaam vrije handen: het zij ook mij vergund eens een groot veldheer aan te halen: „ Le Général en chef est le premier officier de la hiérarchie militaire; le prince, le ministre donnent des instructions, auxquelles il doit se conformer en âme et conscience, mais ces instructions ne sont jamais des ordres militaires et n'exigent pas une obéissance passive." (Nap. Mémoires Monthal. IV, p. 316).

Bl. 48 noot 2. „De Generaal H. I. J. L. RIDDER DE STUERS zegt," enz.

Als men iets stellig wil bevestigen, dient toch eenig bewijs. Mag men veronderstellen, dat de luit.-kol. RAAFF zich als gids en raadsman zal hebben doen begeleiden door iemand, van wien hij geene goede berigten had? De Maleijers en Padries kenden elkander toch wel. Hoe dit zij, het nederschieten was gruwelijk en onnoodig. Bl. 181 zegt luit.-kol. LANGE; dat kapt. VELTMAN door een padrie als gids in Lintau geleid werd. Ik voor mij geloof niet aan de zoo opzettelijke kwade trouw der inlanders, minder althans, dan aan onze roekeloosheid.

Bl. 97. „ De nederlaag bij den Marapalm," enz.

Men zie den luit.-kol. RAAFF na eene deerlijke nederlaag eene verdedigende houding aannemen; wat hooger is verklaard, *dat men het terrein niet kende:* men had het immers niet leeren kennen! Men vraagt nu (NB.)

de bedoelingen van het Gouvernement, dat daarop den luit.-kol. oproept en eene versterking zendt, waarom zoo dringend verzocht was. Dit een en ander versterkt mij in mijne beoordeeling, Deel I, bl. 74, van mijn werk, en ik vraag of men niet ongeduldig is geweest?

Het woord „expeditie" sluit het denkbeeld in zich eener bepaalde militaire verrigting, spoedig uit te voeren. De expeditiën tegen Palembang in 1821 en Saparoea in hetzelfde tijdperk omtrent waren *expeditiën*. De zending van den luit.-kol. RAAFF kan geen ander oogmerk gehad hebben, dan den, ten gevolge van den onvoorzigtigen stap uit Samawang op Soli-ajer onderganen tegenspoed, (waardoor men zelfs ons bestaan op Sumatra als in gevaar beschouwde,) te herstellen en ons gezag te versterken. Al wat meer verrigt werd had vooraf rijpelijk moeten zijn overwogen geworden, en daartoe was tijd noodig: het was geen werk voor *expeditive* afdoening. De luit.-kol. RAAFF kon vooreerst volstaan met het verlies bij Soli-ajer (voor de eer onzer wapenen) te wreken, eene ontzagwekkende stelling te Samawang aan te nemen, en van daar de communicatie met het strand te vestigen, door goede tusschenpunten aan te leggen. Maar tot eenen allerzijdschen aanval tegen de Padries, die ons tot dusverre geen leed hadden gedaan, had hij, op de plaats zijnde en van al het voorgaande onderrigt, niet moeten overgaan, voor en aleer hij daartoe speciale magtiging had verkregen, en zulks op zijne eigene inlichtende voordragt, voor welke hij zich verantwoordelijk moest achten.

En is het waar, dat zelfs bij afzonderlijke oorlogsbedrijven „het oordeel over gebeurtenissen na den afloop daarvan gemakkelijker is, dan de taak van ze te besturen," (LANGE, bl. 97) zoo is het niet minder waar, dat hij die dezelve onderneemt, vooraf de zorgvuldigste inlichtingen moet inwinnen, en zoo veel te meer naarmate de onderneming grooter is!

Onze onrust verwekte al dadelijk, zoowel als later, dat duchten van vijandelijke aanvallen. Dit mogt ons wel op onze hoede doen zijn, maar die daardoor uitgelokte *verkenningen* hebben de Padries doen denken, dat wij hen kwamen aanvallen, en zoo stond men van beide kanten tegen elkander in de weer. In een land waar de bevolking in zekere beroering verkeerde, moest men met des te meer omzigtigheid handelen, en zich bepalen tot eene waardige verdediging, waarvan de uitslag nooit twijfelachtig kon zijn. Wat ongelukkige gevolgen had niet de verkeerde waardering van onrustige tijdingen, die altijd hulp en „verkenningen" uitlokten, waar eenig vertrouwen op zich zelven genoeg ware geweest om alle gevaar te bezweren. Zelfs de Opperlandvoogd wordt door kapt. VON OCHSSÉE, kommandant van het hoofdfort van der Capellen, zoodanig misleid, dat hij meent zijne ernstige verrigtingen tegen Matoea te moeten opgeven (LANGE, bl. 446, 447), terwijl het later bleek, (rapp. ELOUT, bl. 256, en luit.-kol. LANGE, bl. 459) dat de vrees overdreven was geweest.

Bl. 100 noot 1. „In strijd hiermede zegt de Generaal DE STUERS: ons „woelen," enz.

Ik heb mijne berigten van den Engelschen resident PRINCE zelven, die

30 jaren te Natal leefde: het was bloot voorzorg, dat het garnizoen aldaar eenigzins versterkt werd. De heer NAHUIJS was te kort op Sumatra om alles naauwkeurig te kunnen weten. De luit.-kol. RAAFF was soms verblind; immers volgens zijne rapporten bevonden zich *Arabieren* in de padriesche gelederen? En zekerlijk was het *woelen*, dat op elk berigt, van welken kant het ook kwam, dadelijk uitzenden van *verkenningen*, die telkens kleine *expeditiën* [1]) werden, in alle rigtingen dwalende en overal alles op de been brengende. (Zie o. a. luit.-kol. LANGE, bl. 97; toen reeds was luit. VON OCHSSÉE een ongeluksvogel). In den oorlog mag men geene tijdingen, hoe onbeduidend ook, verachten, maar ook mag men er zich niet door laten misleiden.

Bl. 107. „Werd hem opgedragen om te trachten door onderhandelin-
„gen de rust .... te herstellen."

Men ziet hier duidelijk, dat de bedoeling van het Gouvernement was *vrede*. En toch werd deze aanbeveling gegeven na onze nederlaag bij den Marapalm; „... en de eer onzer wapenen nu?

Bl. 108 noot 1. „Dit vredesverbond deelt de Generaal DE STUERS ...
„mede," enz.

Men vergelijke de contracten van 1824 en 1826, en zie welk het ingewikkeldste was. Zeker is het sluiten van een verbond met onbeschaafde en Mohammedaansche volken allermoeijelijkst. Dat van 1825 diende slechts als een punt van aanraking; het was reeds veel dat gezantschap der Padries te zien afkomen. Overigens gold het hier: „être sévère sur soi, indulgent pour les autres." Wij moesten het goede voorbeeld geven.

Bl. 110. „Daarom bepaalde de overste RAAFF ... eenen tijd," enz.

Kan men tot het maken van een verbond dwingen? — Voor 't overige spreekt art. 1 van het vredesverdrag met Bondjol van *onderhoorigheden*. DAMASSIANG nu achtte zich in die verhouding tot Bondjol te staan. En omdat hij niet binnen weinige dagen onzen zin volgde, viel men hem op het lijf. — Geduld had hier niets bedorven.

Bl. 112 noot 1. „Zeer ten onregte zegt de generaal DE STUERS," enz.

Ik heb abuis gehad met *Pandésike* in plaats van *Kota lawas* te noemen; maar de zaak blijft in haar geheel, zoo als ik die, Dl. I, bl. 85, meldde [2]).

Bl. 113. „Op verschillende plaatsen ondernamen de Padries nu
„strooptogten."

Die strooptogten waren immers het natuurlijk gevolg van den toestand des lands en de vermaagschapping tusschen beide partijen? Waartoe dat zich te weer stellen tegen elken strooptogt aanleiding gaf, ziet men bl. 114—117. Wij hitsten door onze te ver gedrevene beweging, ons branden, ons wegvoeren van vee, immers de bevolking op nieuw aan? In deze

[1]) Met een militair bestuur wordt men ligtelijk, onwillekeurig, in oorlog en een stelsel van *expeditiën* gestort. Die de expeditiën aanvoeren zoeken elkander te overtreffen.

[2]) Ik had den misslag van den generaal DE STUERS reeds gerelevéerd in de inleiding, blz. CIII; ik zie nu dat de heer LANGE dit nog aanhaalt in de verbeteringen op de laatste bladzijde.

F. J. VETH.

omstandigheden had men niets beters te doen gehad, dan het rayon om onze posten te beschermen.

Bl. 117. „Dat de kapitein GOFFINET, op aanzoek van den resident," enz. Een officier, in eene plaats kommanderende, kan verkenningen doen maken voor de veiligheid der plaats, maar dat heeft grenzen. Hij kan niet op *aanzoek* (LANGE, bl. 23) van de civiele autoriteit (die zelfs niet eens aanwezig was,) zelf zijnen post verlaten, en vijandelijkheden plegen tegen den nabuur, die hem met rust liet. Er behoorden wat meer vormen, dan een aanzoek, toe, om, en nog wel zonder kennis van het terrein enz., zulk eenen avontuurlijken stap te wagen, en dan „slechts zijne eigene dapperheid te veel te raadplegen." (LANGE, bl. 23.) Ik meende mij, Dl. I, bl. 56 en 57, duidelijk te hebben uitgedrukt. De kol. RAAFF was niet verantwoordelijk voor hetgeen vóór hem gebeurde, maar had zich te onderrigten, *hoe* de zaken stonden en *hoe* de vijandelijkheden waren ontstaan. Maar hij zendt kort na zijne aankomst den Arabier SCHEIKH AHMED af, om vreedzame pogingen aan te wenden — en terzelfder ure gaat er eene „*verkenning* uit om ontzag in te boezemen," welke *verkenning* nu gevolgd wordt door eenen allerzijdschen aanval. (LANGE, bl. 32, 33.)

De onbevooroordeelde beslisse, of luit.-kol. RAAFF den oorlog niet *geprovoceerd* heeft, of, zoo men wil, of hij niet de *voortzetter* van den zoo onhandigen en onregtvaardigen aanval geweest is.

Bl. 118. „In diezelfde inleiding wordt gezegd, dat de luit.-kol. RAAFF „bij zijn overlijden de zaken van Sumatra in den meest verwarden toestand „had achtergelaten."

Sedert de aankomst der expeditie, in Dec. 1821, was inderdaad het gezag in handen van den kommandant der expeditie overgegeven: door den krijgstoestand was het gewest zoo wat in staat van beleg. De magazijnen waren opgepropt met levensmiddelen, die niet behoorlijk verzorgd en verantwoord konden worden, even als de oorlogsmagazijntjes; alles, personeel en materiëel, ondervond den invloed van dien staat van zaken, en men mag dus zeggen: „dat de zaken in den meest verwarden toestand waren."

Bl. 119. „Waarlijk zulke woorden klinken vreemd," enz.

Dat de luit.-kol. RAAFF, na zijne terugkomst van Batavia, getracht zou hebben den vrede te bewerken en te behouden, is wel mogelijk, maar de stemming daartoe was bij het Gouvernement, zoowel als bij hem, meer uit noodzakelijkheid geboren dan uit beginsel. De geringste kans, die zich zou hebben voorgedaan, om een', uit een militair oogpunt beschouwd, gelukkigen slag te doen, zou hem gemakkelijk van zijn voornemen hebben doen afwijken. Vrede, ja, als de Padries zich altijd dadelijk aan onze eischen onderworpen hadden! Ik waag het te herhalen: onze toestand op Sumatra was aan geen anderen in Ned. Indië gelijk. Het is bewezen, dat de Padries ons in de binnenlanden, zonder letsel, hebben toegelaten, en dat wij hen den eersten slag hebben toegebragt. Het Gouvernement, verkeerd ingelicht door menschen die het ook zelven waren, zag onze bezitting daar in gevaar, zond eerst versterking, later eene *expeditie*,

en liet de zaken op goed geluk loopen, zonder een eigenlijk bepaald beginsel of stelsel voor te schrijven, waartoe echter onze voorgangers ons eenen wenk hadden achtergelaten. — Weten te wachten, voorloopige studiën, omzigtige inwinning van berigten, ploojjing naar de zeden der overheerschten, herhaalde proeven, — bij zulk een toestel van voorzorgen had men met eene expeditie, onder den naam van *observatie-expeditie*, het doel, dat men zich voorstelde, eindelijk bereikt, terwijl met onze wijze van doen, — en die nog verdedigers vindt, — men zich zoo wel de Padries als eindelijk de onredelijke en niet te bevredigen Malijers tot verklaarde vijanden maakte. En hoe beklagelijk die verkeerde stappen ook telkens waren, het was altijd zaak om tot een goed beginsel terug te keeren. Zoo deed dan ook de tegenwoordige Gouverneur VAN SWIETEN, die het land, vóór zijne aankomst nog in onrust verkeerende, thans in vollen vrede gebragt heeft. Ten minste hoort men van geene opstanden meer.

Bl. 122. „Deze zinsnede wekte de verbolgenheid van den generaal DE „STUERS," enz.

De „verbolgenheid," zoo als men het gelieft te noemen, was niet anders, dan eene natuurlijke ongeduldige beweging. Het *al* of *niet aanvallender wijze handelen*, het met *geweld* veroveren, was immers het *kardinale punt*. Ik was, dunkt mij, wel geregtigd, om de zinsnede in questie, destijds in eenen *Militairen Spectator* voorkomende, te herstellen. Ik kon mij den schijn niet laten aanleunen, als of ik mede van gevoelen was, dat *oorlog* ons middel moest zijn.

Bl. 128. „Ontevredenheid over de benoeming van regenten van .... Agam," enz.

Die Toewankoe was reeds door mijnen voorganger als regent voorgesteld. De Bazartollen waren als eene proeve tot eene direkte belasting ingevoerd; in al mijne verslagen zal men vinden, dat zij met eenig bezwaar gepaard gingen; men hoopte op den tijd en de kracht der gewoonte; zij waren de eenige belasting, die direkt geligt werd; maar zij verwekten geen schijn van opstand. De opium-pacht, dat algemeen Indisch middel, vond ik ingevoerd. Het zoutmonopolie heb ik afgeschaft, zonder schade voor den staat.

Bl. 133. „Deze eigendunkelijke handelwijs van den luit. LE ROUX," enz.

Het zijn zulke eigendunkelijke handelingen van verwijderde ondergeschikten, die het bestuur zoo dikwerf in verlegenheid brengen.

Bl. 139. „Het jaar 1827 ving met een treurige gebeurtenis aan."

Hoe was ons gezag in het distrikt VII Kota's sedert onheugelijke tijden erkend? Men had slechts den last om bij vakature den *hoofd-toewankoe* te bevestigen, hetgeen, doordien er altijd concurrenten waren, veelal aanleiding gaf tot tegenkantingen.

Bl. 147. „Dat van de eerst uit Nederland aankomende aanvullingstroe„pen, 50 man naar Padang moesten gezonden worden," enz.

De voorgaande bladzijden van luit.-kol. LANGE, waarin van alle kanten voorvallen, hoe nietig ook, bijeengeraapt worden, zijn niet van overdrijving

vrij. Een land kan verkeeren in volmaakten vrede of in oorlog, onderling of met vreemden; op Sumatra was, van ouds, de natuurlijke staat van het land (een zamenstel van kleine gemeenebesten met een veelhoofdig quasi-bestuur) eene aanhoudende, en uit den aard der gewoonten (ádats) spruitende twistzieke gesteldheid, van man tot man, van dorp tot dorp, van landschap tot landschap, waarbij kwam de groote scheuring door de Padries bewerkt, waarin wij ons gemengd hadden. Wat die scheuring al verwekt heeft in een land, waar de bevolking in geslachten (soekoe's) verdeeld is, de vaste eigendommen aan de soekoe's behooren, de polygamie heerscht, de vrouw den man niet volgt, laat zich begrijpen. In dezen staat heb ik het land gevonden: met den besten wil zal men in zulk een land niets verrigten, dan met langmoedigheid. Zich doen dulden en alzoo de zamenzweringen tegen ons vermijden, die het ons sedert 1830 zoo benaauwd gemaakt hebben, ziedaar wat het doel moest zijn van ons streven. Ik kon in 1828 dus zeggen: „dat er niet weinig goed front geboden werd tegen alle moei-„jelijkheden," en vroeg slechts zooveel versterking als noodig was, om de natuurlijke verliezen te vergoeden. Men vindt genoegen om dien staat van zaken te verergeren; het moet leiden tot bevestiging van het andere stelsel: geweld en oorlog. Ik voor mij, ik zoude de 3000 man, die later zijn gezonden, had ik ze gehad, straalsgewijze, met 30, 50, 100 geposteerd, en nog daarbij langmoedigheid gebezigd hebben, om langzamerhand den geest tot rust en orde te leiden, waartoe de handel op de kust de groote drijfveer zou zijn geweest.

Bl. 148. „Hetgeen de kolonel ridder DE STUERS trouwens zelf beseíte, „vermits hij zegt," enz.

Met een uit het verband gerukten zin uit een geschrift aan te halen, heeft men geen kans bij krijgslieden van „den echten stempel" ingang te vinden.

Bl. 153. „De Padries toch deden, gedurende dit bijna vijfjarig bestuur, „zoo menigvuldige invallen," enz.

Omtrent dat natuurlijk woelen der inlanders verwijs ik naar het boven op bl. 147 van het werk des heeren LANGE aangeteekende. Mijn VIIIste hoofdstuk, waarvan in dat werk, bl. 154, gerept wordt, laat ik aan de beoordeeling van deskundigen over.

Bl. 155. „Het burgerlijk- en militair gezag werd daardoor weder verdeeld."

De doelmatigheid der vereeniging of splitsing der twee autoriteiten hangt af van de personen. In den regel schijnt de splitsing verkieslijk. Immers erlangt de militaire autoriteit het oppergezag, zoodra een land in staat van beleg wordt verklaard te zijn? Zijn de beide autoriteiten in gewone tijden in éene hand vereenigd, dan kan er ligtelijk misbruik van gezag ontstaan, veel ligter, dan wanneer de civiele autoriteit op zich zelve staat, en groote voorzigtigheid bezigt, alvorens haar gezag te schorsen.

Bl. 157. „Verschillende Maleische hoofden vroegen daarop het woord."

De schoone woorden tot den resident MAC GILLAVRY gerigt, zijn van die soort, waardoor de inlanders gewoon zijn ons op de been te brengen. Zij hebben niet meer waarde, dan de beloften van anderen, bl. 156 vermeld.

Bl. 161. „Het vermoorden van zieke militairen."

Gedurende mijn tijd is aan geen gesoleerd militair eenig leed aangedaan. De dienstbrieven werden gereeld door soldaten bezorgd. Overigens verwijs ik naar bl. 121 van mijn 1ste Deel. Uit hetgeen een weinig lager volgt, ziet men, hoe woelingen ontstaan, hoe eene expeditie uitgelokt wordt, en de gevolgen!

Ald. „Een der opperhoofden van Naras, TOEWANKOE NAN TJERDIK „genaamd," enz.

Met dienzelfden TJERDIK ben ik meermalen in aanraking geweest; altijd kwam hij gewillig op. Eens was een zijner verwanten door een Chinees, opium-pachter, aangeklaagd, zeker kopergereedschap tot bereiding van opium, niet grooter dan een theeschoteltje, in huis te hebben. Volgens pacht-konditiën stond op die grief eene boete van *f* 1000, *de helft voor den aanbrenger*. TJERDIK kwam en hield vol, dat de Chinees het gereedschap in huis had weten te ronselen, èn om zich te wreken, èn om *f* 500 te beuren. Er viel niets te doen, dan voor de toekomst zulk een van ouds bestaand artikel te veranderen en de zaak als onklaar te beschouwen: de Chinees althans verdiende zoo maar geen onvoorwaardelijk geloof. De listige Chinees bezigt allerlei streken om den pachtschat te zien verminderen; daartoe dienen dan voornamelijk de overtredingen, die hij zoekt voor den dag te brengen. Dit zijn mede de vruchten van de opium-pacht.

Men zal in mijn 1ste Deel, bl. 150, eenige regelen over Naras vinden; men brenge dezelve in verband met die van luit.-kol. LANGE, bl. 161 en verder, en méditere over den oorsprong, de behandeling en den uitslag eener criminele aanklagte, gedaan in een land zoo als dat? Men leze, hoe door ons zelven misslagen begaan worden, bl. 93 van mijn 1ste Deel (Korintjiërs).

Een militair werk moet, dunkt mij, een hooger doel hebben, dan alleen bloote krijgsgebeurtenissen en bijzondere daden te beschrijven. Het moet tevens in gemoede de oorzaken der bewegingen navorschen, en onderzoeken, of er onvoorzigtigheden begaan zijn; dit moet met des te meer grootmoedigheid gedaan worden, naardien de meeste civiele betrekkingen door militairen vervuld worden. Op die wijze zal het onpartijdig werk leerrijk zijn, anders niet.

Bl. 166. „De staat van zaken mogt alzoo allerongunstigst genoemd worden."

Zeker was de staat van zaken allerongunstigst, maar hoe had men er niet toe bijgedragen? Ik laat de overdrijving der rooversprauwen, in verband met de 3,000 Padries, die 100 dooden achterlaten, verjaagd door LANGKAP, voor rekening van den schrijver. Zal men ooit weten, wat aanleiding tot dien aanval op Ajer Bangies gegeven heeft?

Bl. 170. „Veelhoofdig bestuur!" Hoe kan een resident of gouverneur, een civiel persoon zijnde, met een militair, als kommandant van de troepen, nevens hem, geacht worden een veelhoofdig bestuur te zijn? Geenszins immers wanneer elk zijne plaats weet te bekleeden en zijne pligten

kent? Ja, als het een pétaudière is (ik weet mij niet korter uit te drukken). Ik heb hierboven, aanmerking op bl. 155, reeds over de verhouding der beide autoriteiten gesproken. Bevoegden mogen oördeelen en overwegen, of de graaf van DEN BOSCH niet, met overhaasting, den gevaarlijksten weg, die ingeslagen kon worden, heeft genomen.

Bl. 171. „Van deze instructiën voorzien kwam de luit.-kol. ELOUT. . . . „te Padang aan."

Hierboven hebben wij een „veelhoofdig bestuur" gezien. Nu ziet men een militair verschijnen, met civiel en militair gezag tevens bekleed. Iets later komt een nieuw hoofdofficier aan, die gemagtigd is, eigener autoriteit te handelen. Nog later zal er weder een komen, die de hierarchie nog meer zal verwarren, en waarover men de klagten kan hooren in het verslag van den kolonel ELOUT zelven [1]) op verschillende bladzijden. Ziedaar een veelhoofdig gemengd militair en tevens civiel bestuur; iets onbestaanbaars.

Blz. 173. „Desniettemin waren de wegen niet geheel veilig," enz.

Zie mijne aanmerking op blz. 161. Nu ziet men, bij al dat patrouilleren, de soldaten in het hospitaal, anderen op den weg vermoord!

Blz. 177. „Terwijl hij zich bovendien meermalen aan knevelarijen schuldig maakte."

Dit mangelde nog, dat wij, te midden van al het onheil, dat onze allerzijdsche bewegingen na zich sleepten, ons in gingen laten met de „knevelarijen" der hoofden! Dat was de balk en de splinter.

Blz. 180. „Atjin tot perk stellende."

Zeker een stellige last.

Maar een krijgsman van den echten stempel [2]) heeft gezegd:

„Un général en chef n'est pas à couvert par un ordre d'un ministre ou prince, éloigné du champ des opérations et connaissant mal ou pas le dernier état des choses.

„Tout général en chef qui se charge d'exécuter un plan, qu'il trouve mauvais et désastreux, est criminel: il doit représenter, insister pour qu'il soit changé; enfin donner sa démission plutôt que d'être l'instrument de la ruine des siens."

Het stond dus den luit.-kolonel, „command. en chef," vrij, zijn vollen tijd te nemen, nooit zijne middelen te overspannen. Het gold hier niet het wagen van een geïsoleerden coup, waarvan de gevolgen onmisbaar goeden uitslag moesten leveren, maar het gold het overheerschen en behouden van eene overgroote uitgestrektheid lands, ons geheel onbekend en door verschillende soort van inwoners bewoond. D. I, blz. 179 van mijn werk en verder, heb ik volzinnen uit brieven (nog in mijn bezit) van den luit.-kolonel ELOUT doen kennen, ten einde *den geest*, die heerschte, tot onderrigt voor te leggen.

Blz. 181 noot 1. „De overrompeling van de stelling der Padries op „den Marapalm wordt door den generaal DE STUERS verraderlijk genoemd."

---

[1]) Dit uitgebreid verslag schijnt de heer luit.-kol. LANGE niet te kennen.
[2]) NAPOLEON.

Hoe men het ook noemen wil, verraad of verrassing, onregtvaardigheid dringt door alle poriën. Waarom noemt men, onder andere, op blz. 379 luit.-kol. LANGE, eene beweging *der inlanders*, die hunne eigene haardsteden verdedigen, „eene verraderlijke handeling van dat volk??"

Ald. „En bestaat niet bij alle legers het gebruik," enz.

Wij meenen eenige ondervinding te hebben opgedaan, hoe het in den krijg tusschen legers toegaat, maar het parodieren op Sumatra is, in den regel, zeker niet aan te prijzen.

De „gevoelige nepen" en de „goedkeuring" zijn te bitter bezuurd, dan dat ik niet best zou doen, hier niet verder uit te weiden.

Blz. 187 en 188. „Inmiddels voerden de Padries . . . . voortdurend „handel langs de kust."

Vergelijk blz. 156 van mijn 1ste deel. Onze handelingen tegen Katiagan worden door luit.-kol. LANGE daaruit verklaard: „dat de Padries zich niet bekommerden om de in 1824 gemaakte overeenkomst." In het algemeen bij zulke overeenkomsten *gelijkheid* eischen, was onstaatkundig. Goed voor ons, die de kracht der woorden kennen; verkeerd jegens de Inlanders, die zulke overeenkomsten niet kunnen opvolgen. Het is als of bij het sluiten van een koop eene der partijen niet was toegelaten, om de voorwaarden te bedingen. Hoe zouden de Padries zoo maar zonder vergelding en aan ons ver wijderd gezag hunne regten kunnen betalen? enz. enz. Ik laat dit punt aan het oordeel van bevoegden over.

Blz. 189. „Dat men na de vermeestering van Katiagan trachten zou „met de Padries . . . . in minnelijke schikking te treden."

Ik maak hier opmerkzaam op die onbegrijpelijke opdragt, om, na het volbrengen der voorgeschrevene verwoestingen, met de Padries van Bondjol in minnelijke schikking te komen!

Op zulke voorschriften, als door den Opperlandvoogd in het geheim gegeven, kan men den geest van den militairen regel „van den echten stempel" toepassen (zie boven aanm. op blz. 180). Maar hoe dan, zal men vragen, den geest dier bevelen uit te voeren? De kust blokkeren, embargo leggen, post vatten, zich ordelijk neêrzetten, dat zou naar eene redelijke overeenkomst leiden. Onze voorvaderen deden in dat opzigt dikwerf beter dan wij: men ga hunne *eerste* schreden na in de Molukko's, waar de vorstjes nog op die overeenkomsten leven.

Blz. 196. „Vooronderstellende, dat de bevolking onder geweld gebukt ging."

Men hechte niet te veel aan die zorg, om tegen de onderdrukking des volks te waken. Elk volk meent zich, en is welligt, min of meer onderdrukt; maar de rol van verlosser aan te nemen, door het verbranden en verjagen der onderdrukten, om de onderdrukkers te straffen, is wel niet aan te prijzen.

Blz. 197. „Daarom besloot hij Taboejong . . . . te naderen."

Men verstoorde voor 't overige de natuurlijke inwoners van Kampong Taboejong, al of niet Padries, terwijl men hunne welvaart bewonderde.

Dat zij ons met de wapens in de hand afwachtten, is wel, na hetgeen zij van Katiagan wisten, geen wonder!

Blz. 199 noot 1. „Deze opgegeven tijd van de terugkomst der expe-„ditie te Padang is zeer onnaauwkeurig."

Ik ben door het rapport van den kol. ELOUT misleid, om de expeditie 3 maanden, in stede van één maand te doen duren; maar nu ook kan ik met des te meer regt het woord „afloopen" bezigen. Opdat de lezer kunne oordeelen, verwijs ik hem naar bladz. 157 en 158 van mijn eerste deel.

Blz. 200 noot 1. „Dit is niet naauwkeurig, aangezien dit voorstel.... eerst veel later gedaan werd."

Over de hier aangewezene onnaauwkeurigheid van tijdsbepaling blijf ik, na het herlezen van het rapport kol. ELOUT, nog in twijfel. Voor 't overige is ze van gering gewigt.

Blz. 223 noot 1. „Dat daarbij verraad gepleegd werd, valt zeker niet „te ontkennen."

Luit.-kol. LANGE erkent, even als kol. ELOUT in zijn rapport, blz. 29, dat er „verraad" ter gelegenheid van het nemen van Matoea plaats heeft gehad, maar vindt, dat ik den verkeerde bij het publiek in verdenking breng.

Instrumenten tot verraad zal men altijd vinden, maar hoe noemt men de daad van dengenen, welke dezelve bezigt? Waarom toch de waarheid verdraaijen? kan dit dienen tot onderrigt voor jonge officieren, die het werk zullen lezen?

Mijn: „een dier moeijelijke passen:" vindt de luit.-kol. LANGE ook niet, correct. In BOMHOFF vind ik: „Pas,.... doorgang, *détroit*, enge pas, *défilé*." Om den lezer niet te vermoeijen, dacht ik te volstaan met door: „een moeijelijken pas" een défilé, eene engte, aan te duiden, om het even of men eerst klimmen of dalen moet.

Bl. 230 noot. „De generaal DE STUERS..... schijnt het af te keuren, dat de luit.-kol. ELOUT..... dit landschap niet verliet.

Men leze mijne bladz. 167—168 over dit punt; men vindt er geen „schijn", maar wel tastbare afkeuring onzer stappen in het algemeen, later zoo zeer bezuurd.

Bl. 231. „Ten gevolge van *welligt* wat te voorbarig „vrijgeven van slaven en pandelingen."

Dat „*welligt*" toont twijfel aan; een blijk hoe toegevend men is voor de grofste misslagen, als *wij* ze begaan!

Bl. 247. „Hadden zich aan het Ned. gouvernement *onderworpen*".

Is dat wel correct? Men kan naauwelijks zeggen: „waren overweldigd, overloopen of *in schijn* ten onder gebragt," zoo als kol. ELOUT dikwerf zich uitdrukte.

Bl. 248. „Deze oogenschijnlijk zoo gunstige staat van zaken."

Hier gaan wij zien, hoe alles „*oogenschijnlijk*" was (rapport ELOUT).

Bl. 256. „Het zij verre van ons om het geweld, de mishandelingen en baldadigheden.... te willen goedkeuren of verdedigen."

Ik word hier uitgelokt, hulde te doen aan de militairen, gedurende mijnen tijd op Sumatra onder mijne bevelen staande. Even zoo aan de zee-

lieden en soldaten, die ik op Borneo en Celebes kommandeerde. Ik ben met hen, ook zekerlijk voor $^{3}/_{4}$ vreemdelingen, Borneo in den oorlog tegen de Chinezen doorgetrokken van Sambas tot Ledo, van Montrado tot Sinkawang, van Pontianak over land naar Mampawa, Matador en Landak; op Celebes door de landen van Tanette en Maroes. Geen huis [1]), veel minder kampong werd er verbrand. De levensmiddelen werden altijd in het kamp gebragt, dat door geen man verlaten werd. Een bewijs, dat er krijgstucht kan gehouden worden; want om de bevolking dat vertrouwen te geven, moest wel de goede mare vooruit gaan.

Bl. 283 noot 1. „Het is die beschrijving, welke den generaal DE STUERS zooveel ergernis gegeven heeft.

Diegenen, welke bl. 178 van mijn 1ste Deel willen inzien, alsmede mijn Arnhemsch artikel, zullen mijne rektificatie begrijpen. Het was mede tegen het: „zoo heerlijke vruchten voor den staat", dat ik opkwam. Is dat, over het militaire feit, *qua* verdediging, zich ergeren? Zeker niet. Immers de oorzaken na te gaan heeft ook zijn nut, waartoe de luit.-kol. LANGE zegt niet bevoegd te zijn. Wat nu vergelijkingen aangaat, zou ik altijd huiverig zijn om kleine gebeurtenissen met groote te vergelijken. Wij weten als ooggetuigen, hoe NEY, na den slag bij Crasnoe, van den Keizer zelven last kreeg om de achterhoede te houden, en, alvorens de beweging aan te vangen, den vijand zekeren tijd tegen te houden. Wat heeft nu eene patrouille, ondernomen om eene policie-zaak te onderzoeken, daarmede gemeens, en wat met den Russischen oorlog, behalve dat deze, hoe roemrijk ook in vele opzigten, zeker ook „geene heerlijke vruchten voor den staat heeft gedragen!" *Mais brisons-là, car du sublime au ridicule, il n'y a qu'un pas.*

Bl. 284 en 285. „De wijze, waarop het onderzoek door den overste VERMEULEN KRIEGER bewerkstelligd werd" enz.

De wijze waarop ook de heer luit.-kol. LANGE aan de beweging van luit.-kol. KRIEGER eene nuttige strekking schijnt toe te kennen, is toch wel eenigzins gedwongen. Wat bewijst het, dat men niets van eenen mogelijken opstand vermoedde, dat elk een zijn post dacht te kunnen verlaten, en zoodanig in een gerusten staat leefde, dat zelfs een hoofdpunt, zoo als het fort de Kock, met slechts 7 man (LANGE, bl. 286) bezet was? Vond men dan de bevolking zoo gelukkig gemaakt, dat men ze niet te duchten had? Hieromtrent had de schrijver nuttige aanmerkingen kunnen maken, en hij had niet zoo gemakkelijk moeten heenstappen over onze lange onachtzaamheid.

Bl. 286 noot 1. „Van deze treurige gebeurtenis..... zegt de generaal DE STUERS het volgende."

Eene constructiefout geeft welligt den schijn, dat het „gevlugt" op den luitenant slaat, terwijl het op den bediende doelt.

Heb ik mij nu niet naauwkeurig uitgedrukt in het getal gesneuvelden,

[1]) Voor mijn vertrek van Montrado deed ik, in tegenwoordigheid van de bevolking, het Kongsie-huis verbranden; dit gebouw, een soort van *redoute*, waar nooit vrouwen worden toegelaten, stond afgezonderd van de plaats. Deze daad had hare reden.

daar ik met „*Bondjol*" tevens *al wat er van afhing, bedoelde* [1]), zoo kan dit toch nooit uit *snoeverij* voortvloeijen. Men snoeft niet, zooveel ik weet, op zijne verliezen, maar wel om te zoeken die te verbloemen. — En dat men nu ook weder opkomt tegen Inleiding, bl. LXXIV, doet haast gelooven, dat men niet wenscht te begrijpen. Die snoeverij dan lag in den *Militairen Spectator* met zijne „heerlijke vruchten voor den staat."

Bl. 209. „Een der eerste vereischten..... bestond in het leveren van transportmiddelen."

Als een Engelsch leger zich in Indië beweegt, (en met wat veldtros!) wordt door aannemers, die het leger volgen, in alles wat het transport aangaat, voorzien. Daaraan worden groote sommen ten koste gelegd, en veel zorgen besteed. Even zoo voor de levensbehoeften. Kan men niet op zulk eenen grooten voet oorlogen, men vermijde het dan zooveel mogelijk, in plaats van het tegendeel te doen. Men had den slechten indruk van dat volk persen, door den eersten den besten korporaal of soldaat, moeten bemerken, de bewegingen moeten beperken en niet uitroepen: „Wij willen den oorlog met de beenen voeren." (ELOUT, correspondentie). Ongelukkige parodie!

Bl. 310. „Een andere grief der bevolking."

En nu die andere grief, „de belasting op de bazars." Deze bestond slechts in de Padangsche bovenlanden. Zij verving de door de inlanders beloofde belasting „landelijk stelsel," die voor alsnog onuitvoerbaar was. Neen, die belasting op de bazars, de eenige die bestond, en die zekerlijk voor verbetering vatbaar was, heeft op zich zelve geen aanleiding tot opstand kunnen geven; van 1827—1830 heeft zij dien niet verwekt. Maar wat de belasting zelve niet deed, deed welligt de wijze van heffing. De majoor DE QUAY (en wij hebben dit uit goede bron) liet de bazar-gelden, zelfs op de uitsluitende vrouwen-bazars, ligten door zijne djajang-sekars, die geheel willekeurig te werk gingen en het bedrag op hunne wijze bij den majoor stortten, of, daar hij dikwijls afwezig was, bij zijnen bediende. Die tolheffing op militaire wijze had iets stootends in zich, dat de bevolking verbitterde.

Bl. 314. „Uit het bovenstaande zien wij dus, dat het aan geene aanleidingen en oorzaken voor den opstand ontbroken heeft."

Zonder twijfel heeft daartoe vooral medegewerkt de algemeene hervorming ten onzen behoeve, die in het oog der inlandsche hoofden de kapitale zwarigheid bevatte, dat zij hun gezag zagen verminderen, zoo niet vernietigen. En het is om dat gezag te herwinnen, dat zij eene zamenzwering hebben gesmeed. Wij hebben verwonderlijk medegewerkt om die te doen uitbarsten. En zien wij nu terug op de *primitive* hulp, door de Maleische hoofden afgesmeekt, zoo geschiedde dat veeleer opdat zij hun verloren gezag op de Padries zouden heroveren, dan wel in het belang der bevolking. In de vijftig Kota's o. a. leefde men zeer gerust als Padrie, omdat er geen

---

[1]) Volgens mij: 3 officieren, 136 man.
Volgens luit.-kol. LANGE, bl. 309: 3 officieren, 105 + 34 = 139 man. Men oordeele!

tegenstand tegen hen was. Wij hebben ons al dadelijk van de Padries een schrikbeeld gevormd, en hen en de Maleijers later tot onze bitterste vijanden gemaakt. Het ging zoo als het altijd gegaan is en nog lang gaan zal, daar, waar men zal beproeven nieuwe voorwaarden op te dringen. Zij waren immers vol mistrouwen en dachten zich in gevaar?

Bl. 321. „Had de luit.-kol. ELOUT aan den ALI-BASSA..... het vooruitzigt geopend", enz.

Het was eene groote onvoorzigtigheid om ALI-BASSA een gezag op Sumatra te beloven, voor en aleer men er hem had beproefd. Het was een Javaan over Maleijers! De kust is wel in vorige eeuwen, tot Indrapoera toe, onder het gezag der Atjinezen geplooid geweest, maar dat gezag ging niet landwaarts in; het waren zeehandelaren.

Bl. 323 noot 1. „De generaal DE STUERS zegt, dat de ALI-BASSA", enz.

Ik heb zonder omwegen, Dl. I bl. 185, gezegd, dat ALI-BASSA of SENTOT als gevangene verzonden werd, hoezeer niet in ketenen geklonken. Immers hij werd als hoogst gevaarlijk, en mede aan het hoofd van het groote komplot staande, beschouwd? Waar is het, dat men schroomde er voor uit te komen, dat hij een staatsgevangene was, en men in zulk eene benaauwde positie was, dat men zijne waardigheid niet meer wist te bewaren. „In al die streken had men hem laten begaan (NB.) volgens den stelregel in staatkunde (?): laisser faire; tot dat men eindelijk onder voorwendsel, enz." (ELOUT, bl. 117.)

De heer luit.-kol. LANGE verkeert in dwaling, wanneer hij zegt, dat ik den Gouverneur-Generaal van de onschuld van ALI-BASSA heb overtuigd. Ik ben toch duidelijk op bl. 189? De Gouverneur-Generaal, na de lezing der stukken van Padang, droeg mij slechts den last op om ALI-BASSA te doen huisvesten; ik had hem niet eens gesproken. Het onderzoek liep over de beide Maleische hoofden. De slotsom van de zaak was dat het Gouvernement, door de aankomst van die voornaame hoofden, welke in het conflict van onzen veroveringsgeest waren verstrikt, in groote verlegenheid was gebragt.

Bl. 327. „Maar waarin de, met de Maleische taal zoo goed bekende Heer ELOUT onmiddellijk het schrift erkende."

Men kan het Maleisch zeer goed kennen, zonder daarom zich als *expert* te beschouwen. Een voornaam *expert en écritures* heeft te Parijs voor het tribunaal verklaard „dat 'hun oordeel *niet zeker*, dus nooit onfeilbaar is."

Ik wil bij deze gelegenheid nog eene bijzonderheid aanhalen, die op inlandsche brieven betrekking heeft. In mijnen tijd woonde te Padang een oud Arabier, SCHEIKH AHMED geheeten, handelaar en oeakil (zaakgelastigde) van den Radja van Troemon. Hij kwam mij verscheidene malen brieven van zijnen meester aanbieden, waarop ik hem dan antwoord gaf. Later ben ik te weten gekomen, dat AHMED die brieven zelf opstelde. Hij bezat zelfs het zegel van den Radja, in wiens belang hij handelde, echter daarbij vooral zijn eigen niet vergetende.

De inlanders maken in den omgang met ons veel gebruik van schrijve-

rijen, dewijl zij zien dat wij daaraan veel gewig hechten; maar het aangehaalde voorbeeld kan leeren, hoe noodig het is uiterst omzigtig met inlandsche brieven om te gaan.

Bl. 328 noot 1. „Dit getuigenis wordt door den generaal DE STUERS als eene onwederlegbare waarheid medegedeeld."

Ik heb verhaald zonder alles als „onwederlegbare waarheid" te willen opdringen. Laten er onnaauwkeurigheden in zijn, er blijft genoeg treurigs over. TJERDIK heeft slechts getuigenis afgelegd in zaken, die hij wist.

Mijn verkeerde datum is uit het rapport ELOUT getrokken, bl. 124. „Den 28sten April gelukte het den majoor zich van TOEWANKOE ALAM meester te maken.'

Bl. 330. „En gelijk de meeste menschen zonder achterdocht."

Ik houde mij aan het rapport ELOUT, bl. 124, door mij D. I bl. 186 aangehaald. Het gedrag van ALAM (die zich zeer gemakkelijk had kunnen schuil houden,) bij het zien van een briefje op eene plaats, zoo als die waar hij zich bevond, doet denken aan den schrik dien de regent betoonde, toen men hem van de onthoofding van IMAM sprak (bij mij, bl. 193). Schuldig of niet schuldig, al die daden konden tot niets goeds leiden.

Bl. 331. „Den 1sten Mei keerde de Jang-di-pertoewan of regent te Pagar-roejong terug."

Onze officieren hebben zelden met den regent van Pagar-roejong gesympathiseerd. Die bemoeijenis, welke de *knevelarijen* bij ons opwekten, heeft veel kwaad berokkend.

Kol. ELOUT, bl. 78, zegt, dat de twee regenten van Pagar-roejong en Boea de tienden der buffels op 's Gouvernements naam requireerden. Mij dunkt dat eene algemeene bekendmaking, dikwerf herhaald, waarbij gezegd werd, dat het Gouvernement geene tienden hoegenaamd vorderde, ons volkomen had kunnen doen berusten. Maar men ziet den kol. ELOUT zich veel moeite geven, en altijd met zeer veel circonspectie, om die regenten te doen verstaan, dat hunne vorderingen voor hun eigen belang schadelijk zijn. Hij wilde zelfs eerstgemelden regent een hooger inkomen bezorgen, en kort vóór zijne opvatting werd hem nog een kostbaar service ten geschenke gegeven. Hoe strookt dit met de handelingen jegens hem? Kol. ELOUT beweert in zijn algemeen verslag, dat het tegengaan van de knevelarij der regenten mede eene der redenen is, waardoor hun wrok tegen ons geprikkeld werd (bl. 81), „wrok, die reeds ten tijde van kol. DE STUERS zou „hebben bestaan, om ons, met behulp der Padries te verdelgen." Hoe dit alles aaneen hangt is mij onbegrijpelijk. Waarom zoude men dan destijds de geschiktste gelegenheid, die zich kon voordoen, hebben laten voorbijgaan? Ik heb mij toenmaals, verscheidene malen, bijna alleen, te midden van inlandsche hoofden en ook bij den regent van Pagar-roejong bevonden, en in algemeene vergaderingen van honderden, terwijl geene bijzondere militaire dispositiën daarbij noodig waren.

Eene andere vraag doet zich hier voor: hoe komt het, dat al de listige hoofden, die zulke gruwelijke voornemens in hun schild voerden, zoo ge-

duldig te huis bleven of opkwamen en zich lieten vatten? Niets zoude hun gemakkelijker zijn geweest, dan zich te verwijderen, en dan, met vereenigde krachten, het oogmerk, dat wij hun leenen, uit te voeren. (Zie bl. 194 van mijn Ie. Deel).

Bl. 335. „Dat hoofd.... betoonde zich stug en wantrouwend."

Is het wonder, dat na al de opligtingen geen hoofd meer gerust was? Die staat kon niet duren! Ook begint men van alle zijden tegen ons op te staan. Onze politiek was *en défaut*. Zie luit.-kol. LANGE, bl. 340, 344, 346, 347, 349, 353 en elders.

Bl. 337. „Huiswaarts keerende, werden zij.... onverwacht door een tiental hoeloebalangs van den radja DI BOEA aangevallen."

Men wringt zich om op de zaken een ongunstig licht te werpen. Ik weet uit goede bron, dat het *lokaal gezag*, zich in de plaats stellende van het *inlandsch*, zelf zich belastte met het opleggen van 's lands boeten *), en wel verre van daarbij te werk te gaan met de toegevendheid, bij de inlanders gebruikelijk, die integendeel verhoogde. De verdeeling was tevens niet overeenkomstig de ádat. De inlanders bespeurden dat *toewan compagnie* het grootste deel voor zich behield. Dit was mede eene dier redenen van misnoegen, die men zoo ijverig zoekt te kennen. De opstand was tegen het plaatselijk gezag, niet tegen het Gouvernement. Wilde men maar (ik heb het reeds gezegd), bij het schrijven der gebeurtenissen, openhartig het *mea culpa* uitspreken, het land zou dan beter gediend worden dan door sluijers. De woorden van luit.-kol. LANGE, bl. 335: „het gevangennemen van den voornaamsten afstammeling van het Menangkabausche rijk moest nog al opzien baren; doch men werd er weinig van gewaar," moeten zeker bij den lezer opzien baren, wanneer men slechts de latere gebeurtenissen wil toetsen aan de verwachting, die men bij de opvatting en verbanning van dat hoofd koesterde.

Bl. 349. „Toewankoe Damassiang, die na drie malen trouw te hebben „gezworen. . . . . ten derde male zijnen eed verbroken had."

Dezen Dammassiang zullen wij, bl. 407, zien onthoofden.

Ongelukkig inlander, wanneer gij in zulke omstandigheden genoodzaakt wordt, den eed van trouw te zweren! Gij wordt van nu af voor al uwe bewegingen aansprakelijk, en hoe u te verdedigen?

Bl. 354 noot 1. „Van deze gebeurtenissen sprekende, zegt de generaal „DE STUERS," enz.

Van de: „een post," waarvan ik bl. 199 spreek, zegt kol. ELOUT, bl. 172: „De sergeant was met zijn detachement tot Mengoppo terug getrokken; 's avonds vond hij gebaden, die plaats te verlaten; hij *redde* zich, voorzien van eenen gids, hem door den Toewankoe van Soengipoea geleverd, door de wildernis, naar het strand; er ontbrak de tomonggong met ongeveer 12 man; verscheidene dezer (der aangekomenen) hadden hunne wapens ver-

*) Verg. de aanteekening, hoven, op LANGE, bl. 334. Men verwijt den inlander, dat hij knevelt, en wij doen het zelven.

loren. . . . . Te Biero was bijna alles omvergehaald en verbrand, de vlaggestok alleen was onbeschadigd gebleven."

Ik wil gaarne het „*redde zich*", in stede van „gevlugt", door „*teruggetrokken*" vertolken; want ik schreef veeleer, bijzonder als het ondergeschikten aangaat, in eenen medelijdenden geest.

Bl. 356 noot 1. „Hiervan sprekende zegt de Generaal DE STUERS," enz.

In den geest van het rapport ELOUT was het voor mij vrij klaar, dat dezen als gijzelaars mogten beschouwd worden. Anders laat zich zulk een blijk van vertrouwen moeijelijk begrijpen. De heer ELOUT zegt „omtrent eene maand;" de heer LANGE „een paar weken."

Bl. 338. „En deze zocht evenmin zich zelven als anderen diets te ma„ken, dat zijn toestand benijdenswaardig was."

In deze woorden verraadt de schrijver eenig humeur. Men had geoogst wat men gezaaid had; beter ware het geweest, dat men zich vroeger minder diets hadde gemaakt. Elk een joeg naar overwinningen, en later zag men niets dan muitelingen en verraders. Men wringt zich, om toch ook in 1828 het „schip zinkende" te vertoonen, ten einde al die bewegingen, die de nood van later voortgebragt heeft, te verklaren. Men vergelijke den nood van vroeger met dien van later, toen het zelfs op één enkelen dag aankwam, zou onze redding worden bevochten (noot 1 op bl. 396 LANGE). En dan die positie, waarin de, zelf op het tooneel verschijnende Opperlandvoogd gebragt werd, zoodat hij genoodzaakt was om, trots zijne magt, onverrigter zake terug te keeren!

Bl. 363. „Ten gevolge van deze overwinning, was het geheele land„schap Rau van vijanden gezuiverd."

Men onthoude wel, dat als van *vijanden* gesproken wordt, men de natuurlijke inwoners bedoelt, die na „deze overwinning" al weer eens „onderworpen *schenen*," zoo als kol. ELOUT zelf zegt.

Bl. 368. „In dien brief werd te kennen gegeven, dat zij . . . . . de wa„penen behoorden uit te leveren," enz.

Men deed waarlijk onuitvoerbare vorderingen.

Hoe wil men, dat in zulke ongeregelde drommen zoo veel orde zal heerschen, dat men in staat zou zijn, die wapens bij een te brengen?

Bl. 396 noot 1. „Maar behalve dat hij daardoor zijnen last . . . . . niet „zou hebben opgevolgd."

Ik geloof, dat men hier alweder „het opvolgen van bevelen" te ver drijft. En wat den dringenden nood aangaat, vraag ik, of, indien door een of ander (niet onmogelijk) toeval, de expeditie ware vertraagd geworden, men zou zijn „gezonken," dat is verjaagd, verslagen? Zeker niet. Elk onpartijdig deskundige zegge, of het niet voorzigtiger geweest ware te beginnen, zijne zoo aanmerkelijke magt wel te plaatsen op onze oude grenzen, alle gevechten vermijdende, en alzoo eene stelling aan te nemen, om later met des te meer *kennis van zaken* te kunnen ageren?

Bl. 404. „Na de kampongs . . . . alvorens te hebben doen in de asch „leggen, enz.

Wie waren hier de schuldigen? Meent men de trouw of de verkleefdheid der *inwoners* aan te wakkeren, door hun de buffels af te nemen (hunne ziel) en hunne huizen in de asch te leggen (vrouwen en kinderen te verstrooijen)? Dit was toch het aangenomen stelsel, en men zal u, zonder overweging der verschillende omstandigheden, voorbeelden aanhalen, waar zulks met goed gevolg geschied is, ten einde zich te regtvaardigen. Voor den eenvoudigen inlander zijn het „knevelarijen," die hem vrij wat meer drukken en ergeren, dan die hun door hunne eigene hoofden worden aangedaan, en waarover wij ons zoo zeer ergerden. (Zie o. a. boven, aanmerk. op bl. 331 LANGE.)

Bl. 406 noot 1. „Eene gebeurtenis, welke wel is waar met de mili-
„taire aangelegenheden niets gemeens heeft."

Mij dunkt, dat deze gebeurtenis, het ter dood brengen van 15 hoofden in eens, in een land, waar alles onder militair bewind stond, wel degelijk iets met „militaire aangelegenheden gemeens heeft." Dit zou misschien het geval niet kunnen zijn, zoo de heer luit.-kol. LANGE zich beperkt had tot de enkele beschrijving der militaire bewegingen en gevechten, zonder ooit een ander punt aan te raken.

Bl. 406 noot 1. „Van deze gebeurtenis sprekende, zegt de Gen. DE
„STUERS," enz.

Met de executie zelve, waarvan ik alleen uit het verslag van kol. ELOUT kennis heb, wil ik mij niet inlaten. Ik zeide „ik geloof."

Bl. 412 en 413. „Zoodra de Commissaris-Generaal te Padang was
„aangekomen," enz.

Wat hier omtrent den staat van zaken gezegd wordt en het redelijk voorstel om de krijgsoperatiën uit te stellen, zal hetgeen hierboven, op bl. 396 noot 1 LANGE, aangeteekend is, volkomen regtvaardigen. De Gouv.-Gen. had echter haast, zoo als men vóór zijne aankomst ook haast had. Overhaasting is verderfelijk.

Bl. 432 noot 1. „De Generaal DE STUERS zegt," enz.

Zie hier wat de luit.-Kol. ELOUT, bl. 247, zegt: „op de tijdingen van de groote moeijelijkheden, die de Majoor de QUAIJ ondervond, en toen deze verpligt was geweest te retireren, was door den Gouv.-Gen. aan den Kol. Kommand. (ELOUT) bevel gezonden, om ook van zijnen kant den *terugtogt* aan te nemen; nader was hij uitgenoodigd om, zoo mogelijk, met zijne kolonne naar de Danau-distrikten te vertrekken en te trachten van die zijde met de kolonne van Matoca gekombineerd te ageren. De Kolonel voorn. bleef intusschen positie houden bij de Massang, *tot hij zekerheid had, dat de kolonne van majoor* EILERS, die niet verder had mogen gaan dan Loeboe Sikaping, maar tegen de uitdrukkelijke bevelen en uit te ver gedrevene ambitie echter binnen de vallei van Bondjol gerukt was, *vandáár hare retraite had kunnen effectueren op Rau.*" „*Dit doel bereikt, zijnde* begon de kolonel zelf de zijne op Mengoppo, [1]) en oordeelde het

[1]) Dat is *achterwaarts*, en niet op *zijde*, *regts* naar de *hoofd-kolonne* bij de Danau-districten.

onraadzaam, dat punt en Tikoe bloot en achter den rug latende, naar de streken der Danau (dat is bij de hoofdmagt) zich te begeven."

„In den voormiddag van 1 October kwam Kapt. DE KOCK, adjudant van den Kolonel (ELOUT), bij den G.-G. aan, die aanbragt, dat de kolonne ELOUT in orde hare retraite had gemaakt, doch met de grootste moeijelijkheden gepaard. De houwitzer was, onder de zorg van het hoofd van Sassak, op eene praauw geladen en teregt bezorgd"*. . . . Ziedaar wat de Kol. ELOUT van zichzelven meldt.

Ik laat zijne redenering over het niet trekken *op de hoofdkolonne* daár. — Den 19den Sept. nam maj. EILERS, die plus minus 20 palen in het gebergte van hem af was, zijnen terugtogt *uit Bondjol* aan, den 22sten begint kol. ELOUT zijne achterwaartsche beweging op Mengoppo en Tikoe. De 16de was de *eerst* bepaalde dag voor den aanval op Bondjol, maar den 19den of 20sten komt de G.-G. eerst te fort de Kock aan. Den 28sten bepaalt de G.-G. voor eenen algemeenen aanval op Matoea; den 3den vertrekt Zijne Exc. naar Padang, zonder eens het hoofdfort van der Capellen te hebben willen zien. Die datums zeggen genoeg over de misrekeningen. Wat nu overste LANGE, in noot 1 bl. 433, zegt over mijne *zonderlinge verklaring*, deze laat zich, met een weinig goeden wil, aldus uitleggen: „*het was luit.-kol.* ELOUT *onmogelijk aan dien last* (om zich langs de Danau-districten met de hoofdkolonne te vereenigen) *te voldoen, en hij was zelfs genoodzaakt, om* (vermoeid en gekweld zoo als hij was) *op Tikoe* (dat is *achterwaarts*, dus gemakkelijker, en niet *op zijde*) *terug te trekken.*

Wat mijne uitdrukking „met achterlating van zijn geschut" aangaat, zoo heb ik alleen van dat gesproken, waarvan de heer ELOUT melding maakt, en dat hij werkelijk in handen van eenen Inlandschen koopman liet.

De heer LANGE heeft wel gedaan in zijn *militair* werk alle détails te vermelden, maar had moeten begrijpen, dat mijn onvolmaakt werk alleen op het oog had, de gebeurtenissen in groote trekken te schetsen. De titel zegt het.

Bl. 436. „Ook had bij de groote moeijelijkheden vernomen, waarmede „de luit.-kol. ELOUT te kampen had."

Hier ziet men alweêr hoe gebrek aan noodige inlichtingen ons op nieuw te kort doet schieten. Zie hier boven het aangeteekende op bl. 396, 412, 413. „De moeijelijkheden, waarmede de luit.-kol. ELOUT te kampen had," waren in den opmarsch niet bedenkelijk: hij is den 22sten reeds te Taratantoengan, regts van de Massang, op een afstand van plus minus 12 palen van Bondjol. Maj. EILERS was er reeds den 19den. De moeijelijkheden kwamen eerst op (zoo als het altijd gaat) bij den terugtogt. Dat is het gevolg van die ongelukkige overhaasting.

„De geschikter tijd" had niet door wanhopig vechten moeten vooraf zijn gegaan.

Bl. 437 „En zulks om te voldoen aan de belofte, aan Z. M.* den Koning . . . . gedaan."

Wie begrijpt iets van „die belofte"?

Ald. noot 1. „De Generaal DE STUERS zegt ten onregte."
Mijn datum is genomen uit het rapport ELOUT, die gedwaald kan hebben.
Bl. 445 noot 1. „Hiervan sprekende, zegt de Generaal DE STUERS."
Ik heb te onregt „een paar" stukken gezegd.
Bl. 446. „Zijne Exc. besloot daarom .... tot een geregeld beleg over te gaan," enz.
De militairen „van den echten stempel" mogen bij het lezen, ook van deze passage, oordeelen, of bij al die voorbereidingen en manoeuvres die *geregeldheid* en *vastheid* heerschte, welke in zulke omstandigheden zoo onontbeerlijk zijn. En hoe men zich eindelijk, wegens eene ongelukkige tijding van eenen kommandant, wiens zwakheid men had moeten kennen, haast om ..... op te breken!
Aldus werd wel de waardigheid van het hoogste gezag, onder de hagchelijkste kansen, op het spel gezet.
Bl. 451. „Maar dan is het niet naauwkeurig den luit. RIETVELD daar-„onder te rekenen."
Ik heb den luit. RIETVELD werkelijk, bij vergissing, op eene verkeerde plaats doen sneuvelen. Wat het te gering getal gesneuvelden door mij opgegeven aangaat, gelieve men mij dit in vergoeding te brengen, voor hetgeen luit.-kol. LANGE, op bl. 286 noot 1, te veel schijnt te vinden.
Bl. 452. „Na zijne inzigten verder aan den Generaal RIESZ te hebben „medegedeeld, vertrok de Commissaris-Generaal."
De Commissaris-Generaal, langs de militaire baan op het oorlogsterrein gekomen, keert na 12 dagen tastens en strijdens, onverrigter zake, langs diezelfde baan naar Padang terug. Hij heeft echter voor zijn vertrek, „belangrijke besluiten" genomen.
Het eerste was: „afschaffing der belasting op de bazars." Zij waren een proefmiddel geweest, en zeker een zeer onvolmaakt proefmiddel; maar de afschaffing heeft de bevolking niet verkleefder gemaakt. Daar was het euvel niet. Men stond immers ook na die afschaffing op!
Het tweede was: „tractementen aan eenige inlandsche hoofden", om hen tot vriend te houden; — maar ook om nieuwe aanspraken op te wekken; en men stond evenwel op!
Het derde: „het bepalen van koelieloonen of het herstellen van een door den oorlog verwaarloosd reglement op dat stuk", en dat in mijnen tijd zeer goed werkte. Ongelet deze hernieuwde bepaling stond men evenwel op!
Bl. 459. „Dat de staat van zaken niet zoo ongunstig was, als de rap-„porten hem hadden doen verwachten."
Alzoo, in weêrwil dier „magtsvertooning", was de rust niet noemenswaardig gestoord geweest, en hoe wil men vooreerst *volkomene* rust, of zelfs eenigzins rust in een land, waar niemand op zijne plaats, maar elk een op voet van oorlog is? Ik zeg „in weêrwil", want ik houde dat patrouilleren geschikt om de onrust aan te wakkeren.
Bl. 464. „Onzes inziens levert deze uitkomst het bewijs, dat het alle-„zins mogelijk was, daar eenen onafgebroken weg voor voertuigen te banen."

Zie nu LANGE en hierboven de aanteekening op bl. 446. Sprak ik over dien weg, het was ten opzigte van de opportuniteit. Men weet wel, dat van dien aard niets onmogelijk is. Het blijft ook waar, dat behalve de betalingen toch corvée vereischt werd. Die weg is niet verkregen zoo als die, welke hier te lande gemaakt worden, waaraan geene hand uitgestoken wordt, zonder betaling.

En nu de *opportuniteit*. Was het toen het oogenblik, om eenen allermoeijelijksten weg aan te leggen, door eene geheel onbekende, bergachtige woestenij, langs den kronkelenden loop van eenen snellen stroom, waarin zich honderden vloeden en beken uit hooge klippen of bergengtens nederstorten, en over welks bruischende wateren overal kunstmatige bruggen moesten gelegd worden, die bij den eersten banjer (daar zoo gewoon) òf wegspoelen òf beschadigd worden?

Ik heb het aloude pad ook meermalen begaan, gevolgd door mijne paarden; het was zoo moeijelijk niet als men zegt, en de Inlanders wisten er zeer goed hunne producten over te brengen. Thans was welligt het oogenblik daar, nu er vrede heerscht, om dien weg, na rijpe studie, aan te vangen.

Bl. 466. „Tot grondslag van het nieuwe stelsel van bestuur werd het volgende aangenomen."

Zou men niet hebben mogen hopen, dat, na al die welgemeende „grondslagen", alles tot rust zou zijn gekomen? Men leze de geschiedenis der latere gebeurtenissen. . . . . .

Deel II, bl. 5 noot 1. „Uit dit rapport deelt de Generaal DE STUERS.... het volgende mede:"

Is het niet haarkloven, de door mij, Dl. II, bl. 15, 16, 19, „*opgegeven volzinnen*" niet als getrouwe *analysen* van de aangehaalde rapporten te willen beschouwen. Het was met korte woorden de ware staat van zaken en tevens onze wijze van handelen voorgedragen. Voor 't overige hangt alles van de wijze van zien af, en hoe men denkt dat muiterij, zoo als hier verwekt was, het best gedempt kan worden. Ik trek geene syllabe van mijne „volzinnen" terug; de latere gebeurtenissen regtvaardigen mij te zeer. Men vervolge slechts dit boekdeel: het verhaal van eene aaneenschakeling van allerzijdsche tegenspartelingen en opstanden, die eerst na lange jaren verflaauwen zullen, als de middelen om te oorlogen ingekrompen zullen worden, en ophouden als een bezadigd man zal optreden.

Bl. 33. „Nadat te Padang het berigt was ontvangen, dat de majoor „EILERS..... naar Mandaheling was teruggetrokken."

Hier ter plaatse, waar men het verhaal der in het Noorden plaats gehad hebbende bewegingen eindigt, acht ik het niet ongepast, het slot van een mijner rapporten aangaande den braven majoor EILERS en zijne kolonne mede te deelen.

„..... Het komt mij niet voor, dat de majoor den kop verloren zou hebben; ik denk dat die oordeelvelling vrij hard en ontijdig is. — Ik vind

dat het rapport n°. 89 van dien majoor, die met de zijnen, zoo als ik de eer had in mijnen brief van 24 November 1833 te doen opmerken, in eene zeer moeijelijke positie is gesteld geworden, niet in het geringste de blijken draagt, noch van confusie, noch van het hoofd of het hart verloren te hebben. Houdt hij zich totdat hij ontzet wordt, of vindt hij middel om zich naar het strand terug te trekken, dan zal hij te bewonderen zijn; zoo hij op zijnen post sneuvelt, dan zal hij zijnen pligt gedaan hebben: vóór den uitslag is het edel aan zijne reputatie en zijne eer niet te kort te doen."

Bl. 41. „Het ontbrak toch niet aan de ondervinding, wat daarvan in „Europa gewoonlijk de gevolgen waren."

Het is, geloof ik, geen gelukkige inval, om de Europesche oorlogs-gebruiken bij te brengen, ten einde onze verrigtingen ginds daarop te schoeijen. Men kan die niet eens toepassen op Algiers, zonder belangrijke wijziging. Men heeft daár zelfs noodig gevonden, overal „*Bureaux arabes*," met de kundigste officieren aan het hoofd, op te rigten. En zijn „de schadelijke gevolgen" waarover men klaagt „niet achterwege gebleven," zoo lag dit aan ons onbezonnen voorthollen en aan de verwarring van het tweeërlei gezag.

Bl. 42 noot 1. „Deze beide oordeelvellingen ..... die trouwens moei-„jelijk met elkander zijn overeen te brengen."

Het is, dunkt mij, zeer wel „overeen te brengen", dat men een zeer braaf officier is, en evenwel niet geschikt, om eene der moeijelijkste en teederste zendingen te vervullen. Het eenige wat die hoofd-officier na de hem toegereikte instruktieve memorie voor oogen had, was de zinsnede door den heer luit.-kol. LANGE, bl. 44, opgegeven „Een schoon veld" enz.

Die zinsnede, waardoor de „*ijver*" zoo verwonderlijk werd aangeprikkeld, heeft veel kwaads berokkend. Het „conquest" was niet het werk van eenige maanden, noch van één mensch.

Bl. 47. „Of dit besluit ..... overeenstemde met de bedoelingen van den „Kommissaris-Generaal, gelooven wij te mogen betwijfelen."

De lijvige instruktie-memorie van den Kommissaris-Generaal was wel geschikt, om iemand, die niet wist te ontwarren, te verleiden, en het besluit van den Gouverneur-Generaal ad interim, dat hier zoo bejammerd wordt, was zeker zeer wijsselijk genomen. Ik weet ook niet, dat het later door den Kommissaris-Generaal is verloochend geworden. De heer luit.-kol. LANGE wil den militairen kommandant niet aan den „leiband" van het civiel bestuur gelegd zien. Maar daar zijn regels; en aan die regels moet men zich onderwerpen, of alle banden zijn verbroken. Een land is al of niet in staat van beleg gesteld; elk een, de civiele en de militaire autoriteit, moet weten hoe zich in elke dier stellingen te gedragen. Dat is regel, — daar buiten is slechts verwarring.

Bl. 50 noot 1. „Van deze gebeurtenis wordt door den Generaal DE „STUERS melding gemaakt," enz.

Het is, schijnt het, als stelregel aangenomen, om in geen onzer menigvuldige „togten" en verrigtingen ooit iets berispelijks te vinden, veel min-

der om ooit eenige verzachtende omstandigheden te erkennen bij de zoo menigvuldige, door onze inmenging in moeijelijke positie gebragte hoofden! De heer luit.-kol. LANGE veronderstelt voor 't overige hier zonder grond, dat ik zou gewild hebben, dat de post Boca, eens in gevaar gebragt, aan zijn lot had moeten overgelaten zijn. De „verschillende wijze van inzien" ligt niet in dit punt.

Bl. 52—54. „Wat de aanvulling der ontbrekende inlandsche soldaten betreft," enz.

Indien men aan het verlangen van onze ongeduldige veroveraars volle gehoor had willen geven, zou men òf alle bataillons beurtsgewijze ter ontbinding naar Sumatra hebben moeten zenden, òf ze aanhoudend hebben moeten desorganiseren, om de verliezen van de Sumatrasche bataillons, in mobiele kolonnen verbrokkeld, aan te vullen. Indien de Kommissaris-Generaal zelf een detachement rekruten onder zijne oogen heeft zien aankomen, had dit niet een wonder moeten schijnen. Voor 't overige was het besluit van 2 Mei daár, om iedereen op zijn gemak te stellen, en de Kommissaris-Generaal heeft, voor zooveel ik weet, nooit verklaard, dat zijne bedoelingen daardoor verijdeld werden.

Bl. 55. „En wanneer men daarna van onze zijde eindelijk tot eene „vijandelijke onderneming overging, werd zulks eene schending van dit „solemneel gesloten vredesverdrag genoemd."

Het „zoogenaamd solemneel vredes-verdrag" is niet geschonden, omdat onvermijdelijke twisten tusschen dorp en dorp, tusschen geslacht en geslacht, een natuurlijken staat van spanning deden voortduren, waaraan alleen onze langmoedigheid een einde kon maken, maar die, integendeel, aangewakkerd werd van het oogenblik, dat wij onbezonnen partij kozen. Het zou geschonden zijn geworden, indien de Padries, zoo als vroeger, gecombineerde aanvallen, tot zelfs op onze forten, hadden ondernomen. Men moest wel onze grenzen als teruggedrongen, onze gemeenschap als bedreigd doen voorkomen, en daar veel gewigt aan hechten, om zijne handelingen te regtvaardigen. En dan, daar waren geene *grenzen* bepaald; niets zou ongerijmder en onmogelijker geweest zijn, dan op Europesche wijze grenspalen te stellen!

Bl. 57 noot 1. „Onder de redenen van afkeuring," enz.

Wij begrijpen de spitsvindige verklaringen van den heer luit.-kol. LANGE niet, en laten ze geheel voor zijne rekening. Het is juist die wonderbare toegevendheid voor onze eigene handelingen en onze onbezonnen vorderingen ten aanzien der inlanders, die de spanning en de uitbarstingen veroorzaakten.

Bl. 67. „Het militair vooroordeel (?) van ongaarne onder de bevelen „van eenen civielen ambtenaar te dienen."

Van het oogenblik dat men er behagen in schept, de beginselen zoodanig te verwarren, dat men het wil doen voorkomen alsof de militaire kommandant stijf weg „onder de bevelen van eenen civielen ambtenaar moet dienen," is geene redenering mogelijk. Die confusie van denkbeelden be-

stond in volle mate ook bij den heer luit.-kol. BAUER, en vandaar al die verwikkelingen, waarin hij zich zoo goedsmoeds verward heeft.

Bl. 76. „Slechts één voorbeeld is ons medegedeeld van een Europeesch „soldaat, die .... naar de Padries was overgeloopen .... het was een „Franschman."

Die Franschman noemde zich REPON, dezelfde aan wien de twee briefjes geschreven werden, die ik Deel I, bl. 177, opgaf. Hij was geenszins in zijne geestvermogens gekrenkt.

Bl. 79. „Volgens den milit. kommandant was het hoog tijd, dat tot „het offensieve werd overgegaan."

Hoe gretig vond men het „hoog tijd" om de operatiën te beginnen? Dat de resident eindelijk meêgeleept werd, is wel niet te verwonderen. En dan die „vijand," die door onze inactiviteit overmoedig wordt! Het is wel geen wonder, dat de natuurlijke inwoners van het land ook van hunnen kant maatregelen namen tegen eene vreemde magt, die zich niet wist te doen verdragen.

Bl. 145. „Zoo als wij gezien hebben, waren, toen de generaal CLEE„RENS te Fort de Kock aankwam, onderhandelingen met TOEWANKOE IMAM „aangeknoopt."

De zaken waren zoo verwikkeld, dat eene onderhandeling vóór Bondjol zelf wel geenen goeden uitslag kon hebben. De inwoners, tot wanhoop gebragt, zetten hun leven op het spel, liever dan zich op voorwaarden, die zij weinig vertrouwden, over te geven.

Bl. 162 noot 1. „Maar, behalve dat de onnaauwkeurigheden in de „Memorie van TOEWANKOE IMAM menigvuldig zijn, is zijn verhaal niet „altijd zoo eenvoudig als door sommigen beweerd wordt."

IMAM moge zich in de tijdsbepalingen vergist hebben, maar hij verdient niet die minachting, waarmede hier van hem gesproken wordt. De moedige verdediging zijner vrouwen is zeer natuurlijk.

Bl. 166 noot 1. „Volgens den generaal DE STUERS vertoonden de Pa„dries zich eensklaps, *in de grootste stilte*." (Vgl. bl. 170, noot 1).

Het geschreeuw kan en zal op de stilte gevolgd zijn. Het spreekt wel van zelf, dat die stilte niet lang kon duren.

Bl. 176. „Anders zou ons bestaan op de Westkust van Sumatra op „nieuw zijn bedreigd geworden."

Men is slechts in den aanvang van de operatiën, die tot de verovering van Sumatra moesten leiden, en men beschouwt ons bestaan op dat eiland reeds als bedreigd, bij een der menigvuldige tegenspoeden die men ontmoet!

Bl. 181 noot 1. „Van het vertrek van den gen. COCHIUS ..... spre„kende, zegt de gen. DE STUERS," enz.

Zeer zekerlijk kon ik zeggen, dat een lid uit den hoogen raad den heer gen. COCHIUS „vergezelde," om het even, of hij dit uit Padang of uit Batavia deed; hij werd hem immers nu als adjunct-commissaris toegevoegd. En wat de middelen aangaat, die zal de generaal zich toch wel verzekerd

hebben. Men zie wat bl. 227 noot 1 over de aankomst van versterkingen gezegd wordt.

Bl. 191. „Ten aanzien van TOEWANKOE NAN TINGGI . . . . . vinden „wij het volgende . . . . . opgeteekend."

NAN TINGGI had zich én door zijne hooge gestalte én door de kracht zijner vuisten weten te doen gelden. Hij behoefde *onzen* steun geenszins, om zich staande te houden. Hij heeft blijken gegeven van eene groote schranderheid te bezitten, door zich zeer goed uit al de verlegenheden te redden, waarin een twintigjarige oorlog hem brengen moest. Hoe menigeen heeft het niet met het leven geboet, die in onze oogen minder schuld moest hebben gehad! Wij hadden, voor het minst gezegd, veel inschikkelijkheid voor hem. Sloeg men maar acht op de geschiedenis der primitive instellingen, die in alle landen dezelfde verschijnselen opleveren, men zou minder moeite ondervinden. Want „Les usages d'un peuple ne se commandent pas; les moeurs n'obéissent point aux lois écrites" etc. (MEIJER, *Inst. Jud.*, Introduction).

Bl. 242. „Men had toen eene soort van grensbepaling gemaakt tusschen „Padriesche en Maleische landen."

Die grenslinie, hier als zoo formidabel beschreven, was van lieverlede ontstaan, om zich van beide zijden tegen kleine aanvallen te beschermen.

Bl. 242 noot 1. „Hoe het kwam, dat wij ons van 1826—30 staande „hielden," enz.

„*Neerl. souvereiniteit*" is in 1846 geschreven, en de vereeniging van Padries en Maleijers, alsmede de zamenzweringen van onze vurigste bondgenooten en vrienden tegen ons, zijn met veel beleid zóó voorgesteld, dat zij onze misstappen schijnen te regtvaardigen, en dat van die „vereeniging van Padries en Maleijers" en al wat leven had, eene voldoende verklaring gegeven schijnt.

Bl. 243. „Ons gezag over dezen . . . . . geraakte bij dezen toestand „van zaken geheel in verval"

Was het zoo, dat ons gezag bij de Maleijers diende opgebeurd te worden, hetgeen ik in der tijd zelf heb erkend door te schrijven, „dat, wanneer de zaken op Java het eens toelieten, eene versterking van troepen nuttig zou zijn, *niet om te oorlogen*, maar om meer klem aan ons gezag te geven," zoo is en blijft het een groote misslag om „de verschijning der „expeditionaire troepen in Junij 1831 te doen dienen, om van onze bezit„houding meer *direct* voordeel te trekken, de Padries uit hunne *sluimering* „op te wekken," en alzoo eenen oorlog te doen ontvlammen, die zoo lange jaren geduurd en ons zoo vele millioenen gekost heeft!

Bl. 246 noot 1. „In dat rapport verklaart hij geenszins afkeerig te „zijn van uitbreiding van grondgebied."

Dit schreef ik kort na mijn vertrek, op rapporten van mijnen opvolger. Het mag geene verwondering baren, „dat ik geenszins afkeerig was van „uitbreiding — ontzagwekkend en ook op de Oostkust;" maar het was onder voorwaarde van die kusten te bezetten, niet door het aanhouden van

slechts steriele posten, zoo als op Borneo en elders, maar zoodanig, dat, onder onze bescherming, handel en vertier wierden aangetrokken, en te dien einde die liberale maatregelen genomen wierden, waardoor de scheepvaart aangelokt en de binnenlandsche handel aangewakkerd zou worden, in plaats van de zulke, die juist volmaakt geschikt zijn om iedereen te verwijderen.

Bl. 252 noot 1. „Wij voor ons trekken de opregtheid van deze be-„tuiging niet het minst in twijfel."

Ook wij willen evenmin die opregtheid in twijfel trekken: het slot van dit vertoog, hetwelk ik niet kende, is van de grootste juistheid; maar de daden hebben aan die wijze beginselen niet beantwoord. Hij van den eenen kant, kolonel ELOUT van den anderen, elk bragt het zijne toe om alles in beweging te brengen, en zoo vergat men de goede redeneringen te volgen.

De vraag is nu: Is men genoodzaakt geweest zich in den toestand te laten brengen, die ondervinding en een weinig doorzigt had moeten doen vooruitzien, of heeft men zich daartoe ligtzinnig en onbezonnen doen vervoeren en wegslepen?

Bl. 269. „Als met eene tooverroede werd met den val van Bondjol eene „volkomene omkeering van zaken te weeg gebragt. De trotsche Maleijer „boog ootmoedig het hoofd, en begreep, welligt voor de eerste maal, dat „hij eenen meester had."

En dit werd allezins bevestigd, voegt men er bij.

Zulke uitlatingen hebben misleid. Ze verraden de illusiën, waaraan men zich overgaf. Zou men nu niet verwachten, dat eene bijna volkomene allerzijdsche rust zou geboren worden, die niet meer, althans niet ernstig zou worden gestoord? Men leze echter het werk van den heer luit.-kol. LANGE, om zich van het tegendeel te overtuigen. Het kan ook wel niet missen, of al ons woelen en „patrouilleren, om rust te herstellen of om „den vijand te voorkomen" moest eene menigte „heethoofden, dweepers „en dapperen" tot voortvlugtige vijanden maken, die ons overal kwamen bemoeijelijken.

Bl. 272. „Om hunne slaven .... naar eigen goedvinden te mogen „verkoopen."

De toezegging dat, naardien „wij ons niet met hun inwendig bestuur „zouden inlaten," zij voortaan naar eigen goedvinden slavenhandel zouden mogen drijven, was van eenen zeer neteligen aard: de tegenvoeter van hetgeen kolonel ELOUT bij de eerste inbezitneming van Bondjol verrigtte, toen hij zonder omzien alle slaven en pandelingen op vrije voeten stelde. Was hier geen middenweg te kiezen?

Bl. 288, 289. „Zoo veel sluwheid, list en kwade trouw als TOEWAN-„KOE IMAM bij deze onderhandeling aan den dag legde, zoo veel groot-„moedigheid en gematigdheid betoonde de gen. COCHIUS," enz.

Zonder iets te kort te doen aan des opperbevelhebbers grootmoedigheid, behoeft men toch den moed en de standvastigheid van IMAM niet toe te schrijven aan list en kwade trouw en sluwheid in den slechtsten zin.

En wat is er zoo verkeerd in deze mijne zinsnede: „den 16den Augustus bezetteden de Hollanders, Bondjol verlaten ziende, onmiddellijk de „plaats?" terwijl de heer luit.-kol. LANGE, bl. 265, zich aldus uitdrukt: „De kompagnie trok, zonder eenig verlies, eene poort aan de Oostzijde van „Bondjol, die open stond, binnen, en vond de kampong verlaten" [1]). Ik laat onbekommerd de meening van den heer luit.-kol. LANGE, alsof ik het loffelijk gedrag van het leger, in mijne vlugtige schets der gebeurtenissen op Sumatra, zou hebben gezocht te bemantelen, geheel voor zijne rekening. Het denkend gedeelte van dat leger weet wel beter, en zal zich door eenige halve volzinnen, die de heer luit.-kol. LANGE door cursieve letters aan de aandacht der lezers aanbevecelt, niet laten misleiden.

Bl. 297. „De gen. COCHIUS betoogde daarbij de noodzakelijkheid, om „aldaar het civiel- en militair-gezag in handen van één persoon..... te „vereenigen."

Het al of niet vereenigen der beide autoriteiten in ééne hand moest geen aanleiding geven tot zulke vreemde redeneringen, als hier voorkomen. Vindt men iemand van karakter en doorzigt, bij wien bekwaamheden in zaken van bestuur en administratie gepaard gaan met militaire hoedanigheden, zoo is de zaak eenvoudig, en anders niet; want de braafste soldaat, die deze hoedanigheden mist, hoe voortreffelijk hij ook zijn zal om militairement te handelen, zal niet geschikt zijn om te besturen. Hij zal niet eens het algemeen bestuur, dat ver af is, weten in te lichten, noch zich behoorlijk door hetzelve kunnen laten leiden. De zaken moeten dus wel mank gaan.

Het „zoo veel hoofden zoo veel zinnen" is hier kwalijk aangevoerd. Men doodt geen beginselen met spreekwoorden. Geef de teugels in eene „ijzeren hand," die niet weet te geven en te nemen, en uw weêrspannig ros steigert.

Het op bl. 298 gezegde over het verdeelen van het gezag tusschen twee personen, verwart de zaak. Er is voorwaar niets verderfelijker dan verdeeling, wanneer er confusie is! De confusie voor te komen hangt van het Gouvernement af; het heeft daartoe stipt de hand te houden aan de verordeningen op het stuk. De civiele autoriteit bestuurt. Van het oogenblik dat het land geheel of gedeeltelijk op voet van oorlog of in staat van beleg verklaard wordt, treedt de militaire autoriteit op en handelt vrij, tot dat de civiele magt verklaart voldaan te zijn.

Ik heb reeds hierboven gezegd, hoe in Algiers, waar men aanhoudend op voet van oorlog staat, „Bureaux arabes" ingesteld zijn. In de Engelsche bezittingen zijn overal de autoriteiten gesplitst, met nog eenen raad (*council*) daarnevens, en men deinst bij ons niet terug om al het gezag aan zelfs den eersten den besten soldaat in handen te geven, die zaak even zoo min geschikt is om te besturen, als de eerste de beste ambtenaar geschikt zou zijn om eene militaire operatie te leiden.

[1]) Immers de vrouwen waren reeds te voren weggezonden, een blijk van ontruiming dat ontegensprekelijk is.

De Commissaris-Generaal is, geloof ik, misleid geweest. Hij wilde Sumatra op eene *expeditive* wijze onderwerpen, en hij verdeelt het gezag! De Gouverneur-Generaal ad interim zag de zaken met een kalmer blik aan. Hij verzachtte het plan van den Commissaris-Generaal en beschouwde dat als slechts langzamerhand, bij gedeelten, uitvoerbaar. Hij wilde niet het geheele gewest op vollen oorlogsvoet gebragt zien. De civiele autoriteit moest vooraf onderhandelen, en telkens, wanneer op zeker punt met geweld moest geageerd worden, de militaire magt inroepen, die dan natuurlijk volle vrijheid had die missie uit te voeren.

Bl. 301. „Tot nabij Padang strekten zich echter de grenzen uit van de XIII Kota's."

Met een waardiger inrigting der hoofdplaats, had men den moedwil der XIII Kota's niet behoeven te vreezen. Al het overige hier opgesomde, om het „inpakken," zoo als men het ginds noemde, te regtvaardigen, is overdrijving. Neem het landschap zoo het noodig is en zwijg. Op bl. 317 zal men zien, dat men zich in de XIII Kota's bedrogen had, en men nu verscheidene kompagniën moest bezigen, om een landje te bezetten, dat toch, wat men er ook van zeggen moge, onzen handel verlevendigde.

Er moeten wel redenen bestaan hebben, waarom dat landschap, zoo naauw aan ons verbonden, zich aan de „werking van het Gouvernement zocht te onttrekken." Oorzaak van zulke redenen te zijn, en dan die redenen tot grond te doen dienen, waarop men toeslaat, is ten minste niet billijk.

Bl. 303. „Aan terugtrekken is niet te denken, en het eenigste voor„uitzigt om vergoeding te erlangen," enz.

Uit de hier aangehaalde zinsnede van den kol. MICHIELS ziet men, hoe men zelf erkende vervoerd te zijn geweest. Het was nu, na den „gelukkigen afloop der krisis," steeds meer en nog meer uitbreiding, om „vergoeding te erlangen; de fortuin was bijzonder gunstig." Men zal echter zien, hoe dikwerf nog „ons bestaan" (ik zal nooit zeggen „ons geheel bestaan", gelijk men zoo dikwerf uitriep) op het spel gezet werd.

Bl. 306. „Ankolah, Sipirok en andere Battalanden."

Waarom drongen wij in de Battalanden? om ze te „bevrijden" of om ons uit te breiden. Hierop is veel te zeggen.

Bl. 307. „Ten gevolge van verontrustende geruchten," enz.

Zie boven, de aanmerking op bl. 269 (de woorden: „als met eene tooverroede"). En nu reeds ducht men een aanval op de hoofdplaats zelve! Ik geloof er wel niet aan; want wat ziet men al niet om redenen te vinden?... Maar gesteld het gevaar bestond, wat blijft er dan waar van de bewering, dat de trotsche Maleijer ootmoedig het hoofd boog? (bl. 269). Of moet dit daaruit blijken, dat hij ons nu te Padang zelf komt aanvallen? Hoe is dit te rijmen?

Bl. 334. „Onder welke laatsten, volgens den generaal, 20 officieren waren."

Men kan gemakkelijk begrijpen dat voor „20 officieren" „*twee officieren*" moet gelezen worden, waarmede dus alle redeneringen vervallen.

Ik heb *niet* gezegd, dat Daloe „*volstrekt* niet verdedigd werd," maar ik

heb aan die verdediging, geloof ik, de ware beteekenis gegeven, zonder opsmukking, zooals het behoort.

Bl. 336. „Alvorens te vermelden hetgeen gedurende het jaar 1838 in „andere gedeelten van ons gebied ter Westkust van Sumatra voorviel," enz.

Onze pogingen om de Oostkust te bezetten zijn ellendig geweest. Zonder behulp der marine, en met de weinige zucht die bij onze handelsscheepvaart bestond of kon bestaan, om de kusten der buitenbezittingen te exploiteren, kon niets ernstigs verrigt worden.

Bl. 343. „Deze verwachting ..... werd in 1838 vervuld."

De bewering, „dat *eene menigte niet ten ondergebragte volkeren* zich gewillig aan ons gezag hebben onderworpen!" mag wel als eene proeve van erge grootspraak worden aangehaald.

Bl. 353. „Dat het noordelijk gedeelte van de residentie .... in onze „handen eene nuttelooze bezitting was geworden."

Wanneer bezittingen in onze handen, „nuttelooze bezittingen" blijven, zoo ligt dit aan onze wijze van doen; en door meerdere uitbreiding, zonder die wijze van doen te veranderen, zal men den staat van zaken niet verbeteren.

Bl. 359. „Toen de hoofden van Baroes berigt hadden ontvangen," enz.

In mijne memorie omtrent de inlandsche grooten (1828) was de toestand van Baroes duidelijk beschreven. Dat inroepen onzer bescherming, dat altijd steunen op oude kontrakten door eene der beide partijen (Hilier, Oedik), waarin het, tusschen ons en het vrije peperrijke Atjinesche gebied ingesloten landje verdeeld was, waren juist geene redenen, die ons tot inmenging moesten genoopt hebben. Inmenging op zulke gronden kon ons slechts moeite op den hals halen, omdat men er meer verbittering dan waar ontzag door inboezemen zou.

Wilde men dat punt bezitten, vond men er eene handelsplaats te vestigen, oude kontrakten konden het regt daartoe geven. Eene krachtige en wel geregelde bezitneming ware dan noodig geweest, gevolgd door snelle resultaten. Immers behoorde onze handel, zoodra hij onderrigt was, dat onze vlag op eenig punt was geheschen, zulk een nieuw punt spoedig te komen opzoeken. Doch niets van dat alles had plaats. Te midden van allerlei gehaspel was niemand tevreden en was er geen rust; onze *welkomst* werd vergiftigd door onze vorderingen van werkvolk en bouwstoffen. Gevolgelijk tegenkanting, schuldigen, muitelingen, verraad, euveldaden, en een langdurige en kostbare oorlog!

En hebben wij heden op Baroes en Singkel eenige Nederlandsche handelshuizen gevestigd? Ik weet het niet.

Bl. 390 noot 1. „Wij hebben het reeds gezegd, overal ook in het be„schaafde Europa heeft de oorlog dezelfde droevige gevolgen."

Ter gelegenheid van de vergezochte vergelijking in deze noot voorkomende, verwijs ik naar bl. 218 van mijn 1ste Deel „Vestiging en uitbreiding."

Bl. 394. „De uitbreiding van de koffij-kultuur behoorde in geenen deele „tot die oorzaken."

Alle redeneringen over den opstand van Batipo zullen onze vermetelheid en onvoorzigtigheid niet wegcijferen.

De „werkelijke oorzaken," door den heer luit.-kol. LANGE opgegeven, kunnen mede gewerkt hebben, om de zaken te verwarren; maar al die combinatiën, die hier worden voorgesteld, die driedubbele moord aan DATOE PAMOENTJAKH (bl. 402—3) toegeschreven, die „valsche schaamte," of die „bedwelming door opium," bij iemand dien men wat later (bl. 405) een „gezond hoofd" toekent, erlangen bij mij zoo maar geen blind geloof.

Neen, neen! Wat was het doel van ons streven, weinigen als wij waren onder honderd duizenden? Om van die honderd duizenden vergoeding te erlangen voor zoo groote opofferingen, voor zoo vele vervreemde millioenen — vergoeding, zoo herhaaldelijk der regering beloofd, maar altijd in het verschiet gelaten! Het is nu dat zoeken, dat streven te midden der verwarring, dat ons gestadigaan tot nog grootere opoffering heeft geleid; tot dat men eindelijk, nu eerst, eene redelijke stemming heeft weten aan te nemen.

Bl. 407, noot 1. „Hiervan sprekende zegt de generaal DE STUERS," enz.

Het spijt mij, dat de beknoptheid van mijn verhaal (Dl. II, bl. 155), velen, die *niet met de kaart bekend zijn*, heeft doen denken, dat de resident als een vermomd *vlugteling* werd voorgesteld, [1]) terwijl integendeel de bedoeling was, dat hij, zich trots alle hinderpalen naar fort de Kock begevende, zich juist in het gevaar wierp, om te redden, waarin hij dan ook zoo wel geslaagd is.

Bl. 413. „Welk een geluk!" . . . .

Men kan even zoo goed uitroepen: aan wat gevaren stelt men zich bloot, wanneer al het gezag in één hand vereenigd is! De Gouverneur-Generaal zelf is wel omringd van eenen raad, en hier?

„ . . . . . In het algemeen, men is hier weinig onderrigt omtrent de „gevaren die ons omringen en waaraan wij nog laatst ontsnapt zijn, om- „dat weinigen den waren staat van zaken wèl inzien; *maar, daar ik den „schijn niet wil aannemen van beter te weten of te bedillen, wacht ik mij wel „er van te spreken.*"

(Extract uit een brief, bij een andere gelegenheid geschreven.)

Bl. 414. „Op dienzelfden dag was . . . . Padang-riboe-riboe even „onverwacht aangevallen," enz.

Kan men zich grootere omverwerping verbeelden? De kommandant van het hoofdfort van der Capellen zelf, *daartoe overgehaald door de civiele autoriteit*, verlaat met de bezetting zijn post . . . . Overal is alles in verwarring; maar, hoe braaf ieder ook persoonlijk zij, men ziet het, de zamenhang wordt gemakkelijk verbroken, daar waar men zich aan geene regels onderwerpen wil.

Bl. 421. „Terwijl ons politiek bestaan ter Westkust van Sumatra door „deze uitkomst een moreel overwigt verkreeg," enz.

---

[1]) Niet zoozeer door onbekendheid met de kaart, maar door onachtzaamheid en overhaasting, ben ik in denzelfden misslag vervallen. Ik heb mij daaromtrent reeds verontschuldigd in Jaarg. 1851, Dl. I, bl. 182 en 183, van dit Tijdschrift. P. J. VETH.

Men ziet hier, hoe men zich weder met een nieuw „moreel overwigt" geluk wenscht, en toch, wat later zal dat weder schipbreuk lijden, wanneer wij te Padang zelf in gevaar zullen geraken.

Ik juich de betoonde gematigdheid toe; maar hoe menigeen was er niet minder schuldig, die zonder genade ter dood werd gebragt?

Bl. 426. „Gelijktijdig zag hij een zwerm Maleijers onder woest ge„schreeuw het kampement binnen dringen."

Inrigtingen zoo als die, welke hier met den naam van „kampement" wordt bestempeld, geven een denkbeeld van de wanorde, waarin men leefde. Goegoe-malintang is te vergelijken met een wrak, zonder zeil, roer of proviand, aan volle zee en storm blootgesteld, en waarvan dan ook de uitgeputte ékwipagie slechts gedeeltelijk, en nog met levensgevaar, aan het zinken ontkomt. Waagt men zulk een schip wel aan de baren?

Bl. 432 „Ofschoon de opstand van Batjipo in weinige dagen gedempt was, „werd hij in de bovenlanden gevolgd door eene gisting onder de bevolking."

Zo even (bl. 427) lazen wij van ons „moreel overwigt", en nu weder ontdekt men „gisting onder de bevolking!" Kan men zich een ellendiger bestuur voorstellen?

Men doet in noot 1 opmerken, dat ik „van de heldhafte verdediging van Goegoe-malintang geen gewag gemaakt heb," maar ik kende ze niet en heb nooit beweerd, dat ik alle voorvallen heb willen of kunnen vermelden; ik heb zelfs gezegd (Dl. II, bl. 211)," dat ik met de meeste spaarzaamheid ben te werk gegaan."

Wanneer ik gezegd heb, „dat men altijd overwinnen zal, wanneer er magt bij de hand is," zoo bragt ik eene hulde toe aan onze brave krijgslieden, op wier moed en zelfopoffering men nooit te vergeefs rekent: maar tevens weet ook ieder, wat groote pligten van voorzorg er rusten op een bevelhebber, met zoo uitgebreide magt bekleed, en die zulke soldaten te zijner beschikking heeft.

Bl. 434. „Deze woorden vonden ingang — geruggesteund door een „vertoon van krijgsmagt."

Een bewijs, hoe de onderdrukking gebezigd moest worden; en om dat alles te verbloemen, komt men op met een brok uit een mijner rapporten van 1827. Wie weet niet wat met een volzin, uit een geschrift geligt, verrigt kan worden? Maar nevens die uiting van mijn luim jegens de menigvuldige hoofden, zal men ook onafgebroken in het algemeen groot geduld aanbevolen vinden en het streven naar bevestiging niet naar uitbreiding.

Bl. 437. „Dit waren, behalve degenen die in de onvermijdelijke gevechten het leven lieten, al de slagtoffers," enz.

Het zijn ook zij die in de gevechten of op andere wijze, zoo als te Goegoe-malintang hun leven lieten, welke ik *slagtoffers* noemde; of telt men die niet?

Bl. 439. „De instructiën werden verminkt, of, zooals men het noemde, „gewijzigd en getemperd."

Wij laten ook weder hier het oordeel, dat de heer luit.-kol. L. over het

„ wijzigen der instructiën" velt, voor zijne rekening. Het punt der „onophoudelijke klagten, die ingekomen waren," doet terug zien op blz. 434 en 436, waar men „ meer bezadigde en gematigde gevoelens aan de Europesche ambtenaren aanbevee1t." Wat doet dit nu ter zake?

Blz. 440. „ En wat aanbetreft..... en men zich nooit of nergens „ tegen onze voogdij zou verzetten? Levert een enkele opstand enz?"

Is het niet wat al te grof, na al wat wij, zelfs maar in de voorgaande bladen, gelezen hebben, en dat eene aaneenschakeling van tegenspartelingen en opstanden behelst, nu met zulke redeneringen voor den dag te komen? De schrijver schijnt niet te weten, dat om uitgaven te keeren, men het budget beperkt, en om oorlog te beletten, de militaire magt (blz. 141).

Blz. 445. „ En mogten de vertoogen van den Gen. DE STUERS ..... „ mede tot dien maatregel hebben aanleiding gegeven."

Die maatregel had de binnenlandsche uitbreiding op het oog, en zoo daardoor de Ooster-stranden gedeeltelijk hebben moeten ontruimd worden, zoo was dit wegens de précaire stelling onzer daar geplaatste postjes. Wat qeteekende dat deboucheren op het Ooster-strand, dat kijken aan het venster zonder meer, en wat weegt die hier geuite „ bekommering voor den handel, dien men voor den vreemde openlaat," alsof de handel ten minste niet even zoo goed ook open voor ons was?

Blz. 452 noot 1. „ De Generaal DE STUERS geeft van die oorzaak een „ geheel andere beschrijving."

Indien ik, tot mijn leedwezen, in eenige bijzonderheden, uit goede bronnen geput, ook omtrent het voorval in 1844 te Padang heb moeten treden, het behoorde tot mijn plan, om door het wijzen op het verledene een wegwijzer voor de toekomst te plaatsen.

Velen zullen het recrimineren onnoodig, zoo niet schadelijk, vinden, en zich vergenoegen met in het voltrokkene te berusten. Goed, zoo de volle teugel aan verovering en uitbreiding gegeven wordt; want wat tellen dan, kan men zeggen, eenige menschenlevens, eenige ongelukkigen, min of meer? — Maar niet goed bij een systeem, dat zich, volgens mijn nederig oordeel, beperken moet tot het bezetten der kusten, en binnen 's lands zich slechts voet voor voet, naar mate der omstandigheden en zonder ooit zijne middelen te overspannen, moet uitbreiden, ten einde, gelet de onnoemelijke moeijelijkheden die men ontmoet, en de beweeglijkheid van geest der bevolking, (LANGE II, blz. 435) die tegenspoeden te vermijden, welke ons anders op den duur schadelijk zijn en ons ontzag bij de bevolking vernietigen.

Blz. 463. „ De oostelijke en zuidelijke grenzen van het Ned. gebied „ ter Westkust van Sumatra worden met vijandelijke invallen bedreigd."

Dit hoofdstuk behandeldt allerzijdsche tegenspartelingen in nieuwe, meer zuidwaarts gelegen distrikten, ons berokkend door verbannen misnoegden, waarvan het getal, naar mate onzer uitbreiding, onvermijdelijk moest toenemen en gevaarlijk worden.

Bl. 489. „Het aanleggen en verbeteren der wegen..... werd nu „ bevolen."

Hier ziet men weder, dat wij, pas den voet in het land hebbende, onze eerste zorg wijden aan het aanleggen van wegen, een werk waaraan bij den eersten schrik de handen worden geslagen, maar dat de bevolking weldra ontstemt. Waren ons hunne wegen of paden, in de eerste jaren, niet voldoende?

Bl. 512 noot 1. „Het is ons geenszins gebleken, dat dit oponthoud veroorzaakt werd door de onmogelijkheid, om die rivier .... over te trekken."

Volgens goede berigten was het wel degelijk de breede, diepe, snelstroomende rivier, op welker oever geen vaartuig te vinden was en waarop te vergeefs een overtogt met sassaks beproefd werd, die de kolonne, op welke de andere rekende, tegenhield. Van den anderen kant was het gewaagd, zulk eene rivier achter zich te laten. Eene bijdrage tot de beoordeeling der „gecombineerde aanvallen."

Bl. 538. „Als stichter van de koloniën van weldadigheid in de provincie Drenthe is de Graaf VAN DEN BOSCH algemeen bekend."

Men leze het rapport der kommissie uit de 2de Kamer omtrent de Drenthsche kolonie; dan zal men het resultaat van de énorme uitgaven kennen.

Bl. 541. „Het is ten gevolge daarvan dat drie steenen blokhuizen gebouwd zijn."

Ik zal mijn oordeel wegens deze uitgebreide wijze van versterken terughouden; maar mij dunkt dat een *fort*, ook wegens de eenvoudigheid aan te bevelen, volkomen aan het doel had beantwoord.

Naschrift.

Deze aanteekeningen van den Generaal DE STUERS zijn mij vóór de uitgave ter inzage voorgelegd. Ik heb niet gemeend, daarbij iets ter mijner eigene verdediging tegen de aanmerkingen, door den heer luit.-kol. LANGE ook op mijnen arbeid over „de geschiedenis van Sumatra" gemaakt, te moeten voegen, met uitzondering van een paar plaatsen, waar de woorden van den Generaal DE STUERS daartoe regtstreeks aanleiding gaven. Ik kan echter in het algemeen mijne verwondering niet ontveinzen, dat de heer LANGE zoo dikwijls op kleine misslagen in mijn verhaal heeft gewezen, waarin ik klaarblijkelijk slechts het werk van den Generaal DE STUERS was gevolgd, en nog minder, dat hij zoo vaak de „Inleiding" onder den naam van den heer DE STUERS aanhaalt, terwijl die, zoo men de uittreksels uit memoriën en rapporten daarin voorkomende uitzondert, geheel van mijne hand is. — Op bl. 71 van deel II zegt de heer LANGE, dat ik (DE STUERS, deel II, bl. 60, noot) eene onjuiste uitlegging der beteekenis van de woorden *borang* en *randjoe* heb gegeven. Dit is toch eigenlijk het geval niet, daar ik wel heb opgemerkt, dat men in de Oost-Indische oorlogen twee soorten van voetangels kent, die ik met een enkel woord heb beschreven, maar aan het einde gezegd heb: „Of het onderscheid der beide benamingen met dit verschil in gedaante overeenkomt, *kan ik niet zeggen*." Voor 't overige zie ik nu, dat de heer LANGE juist heeft gegist dat *borang* eigenlijk Javaansch is. Het komt als in Krama en Ngoko beide gebruike-

ijk voor in het Jav.-Ned. Woordenb. van de HH. ROORDA en GERICKE. — In een ingezonden artikel, geplaatst in de *Indië* van 29 Mei 1851, schreef ik aangaande den recensent van het werk van den Generaal DE STUERS in den Nieuwen Spectator, dat hij zich, in zekere passage, „der portée van hetgeen hij schreef niet geheel zou zijn bewust geweest." De heer LANGE past deze woorden, Deel II, bl. 284, met aanhaling van mijnen naam, op den generaal DE STUERS toe. 't Zal niet overbodig zijn, dat ik hier, tot voorkoming van misverstand, heb doen opmerken, op wien zij *bij mij* sloegen. — Deel II, bl. 306, tracht de heer LANGE mij te bewijzen, dat het juk der Padries zeer drukkend geweest is voor de Batta's. Dit is juist wat ik t. a. p. zelf beweerd heb; alleen heb ik gezegd, dat de *moorddadigheid* dier oorlogen in sommige berigten zeer overdreven is. Hoe en waar ik zou hebben te kennen gegeven, dat de *slavernij* voor de Batta's geen beklagenswaardig lot was, kan ik niet begrijpen. — Ik zou nog eenige andere bedenkingen kunnen bijbrengen; over het geheel echter erken ik gaarne, dat de heer LANGE zijne aanmerkingen op mijn werk heeft medegedeeld met eene heuschheid en bescheidenheid, waarvoor ik hem te erkentelijker ben, naarmate zij in de polemiek over koloniale aangelegenheden zeldzamer is te achten.

P. J. VETH.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

OpCARD 10

PERPUSTAKAAN NASIONAL

QP CARD 10

PERPUSTAKAAN NASIONAL

